

İŞÇİNİN SESİ

YIL: 21 SAYI: 470

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ MERKEZ YAYIN ORGANI

OCAK 1999

Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin! Karkeren Hemû Welatan Yekbîn! İşçiler Silahlanın, Devrime Hazırlanın! Karker Xwe Bi Çek Bikin, Ji Şareşê Re Amade Bikin!

**EMEKÇİ HALKIMIZ
DEVLETTEN HAKKINI
ALACAK, BAYRAĞI
GÖKLERE KALDIRACAKTIR**

Türkiye burjuvazisi içindeki guruplaşmalar kalıcı bir kimlik kazanmıştır

FİKİR DAĞARCIĞINDAN KALEME AKANLAR

EMİNE ENGİN

Son yıllarda sol kamuoyunda *de- rin devlet, kontr-gerilla devleti* gi- bi deyimler türedi. Devlette bir ikiliğin varlığını ima etmesi açı- sından iyi bir şey ama bence sol

hareket dünyadaki gelişmeleri (dünyanın tersinden de olsa ko- münizme doğru gittiği ve bir dün- ya devleti ihtiyacının ipuçlarının belirdiği, vb.) ve Türkiye'nin ko-

yerindeyse, *komprador emperya- listlerdir*.

Öteki devlet ise, yine deyim yerindeyse, *milli emperyalistler- dir*. Bunlar, emperyalist sistem içindeki boşlukları, çelişkileri, Türkiye'nin jeopolitik avantaj- larını ve ülke içinde de orta/küçük kapitalistleri kullanarak, kendi uy- gun buldukları strateji çerçevesinde emperyalist yayılma isteyen kesimdir.

Birer emperyalist olarak kendi bildiğini okumaya çalışan bu iki devletin de tabii uluslararası are- nada Mafya türü faaliyetleri var- dır. Birinci devletin de Mafyası vardır ama bu senaryolara, prova- kasyonlara yönelik bir Mafyadır. Milli emperyalistlerinki ise, iste- diği emperyalist stratejiyi uygu- lamaya yönelik her türlü girişimde - öldürmekten kaçakçılığa, darbe, silah, uyuşturucu işine, vb. kadar - bulunmaya yöneliktir.

Türkiye'de hemen hemen her partiden iki tane olmasının da ne- deni budur. Her devletin kendi renk renk partileri vardır. Basını, medyayı, devletin istihbarat ör- gütlerini, herşeyi katabiliriz.

Guruplamaları şöyle yapabili- riz:

Komprador emperyalistler: Genel Kurmay, ağırlığıyla MİT, Cumhurbaşkanlığı, ANAP, DTP, DSP, BBP, İP, DTP ve bu tarafın karşı tarafta gömülü olup da bir işaretle ayrılan adamları. Sermaye guruplarından Koç bunlardandır. ATV, Kanal D, SHOW TV de bu cepheededir.

Bunlar arasında İP'nin çeşitli işlevleri vardır. Türkiye'yi oldu- ğundan geri göstermek; Atatürk- çülüğü, bayrağı vb., aşıktan savu- narak devletin/düzenin iflasını gizlemek; yeri geldiğinde kendi tarafının istediği manzaraya ya- lancı şahitlik yapmak, "milli" devletçileri kontr gerilla diye gös- termek, açıklanması istenen şeye- ri, "sol bilgi ele geçirdi" havaları- nında açıklamak, belirli olaylara figüran sağlamak. Öyle ki, Doğu Perinçek uluslararası bir ajandır. Kuzey Kore'ye, Küba'ya kadar uzanan.

Milli emperyalistler: Jitem, Polis Örgütü (zaten MHP ile iç içe), DYP, MHP, CHP, RP, TRT, Kanal 6, HBB, Kanal 7, STV, söz konusu partilerin yan örgütleri ve Susurluk denen olayın örtülü öde- nekleri, Jitem'e bağlı özel timler- den uyuşturucu çeteleri, tüm Orta Asya ve Kafkas devletlerinde Mafya çeteleri, Hizbullah kod adı altında faili meçhuller beceren bir örgütlenme. Sermaye gurupların- dan Sabancı bunlardan. Sonra, MGK'nın laikliğe aykırı bulduğu (!) bazı şirketler (aslında kü- çük/orta sermayenin birleşmesiyle oluşmuş ve Aselsan gibi tekellere rakip olmuş silah sanayi sermaye- darları).

Bunlar arasında RP küçük/orta sermayenin kullanılmasını ve aynı zamanda emperyalistleşme strate- jisinde de İslam boyutunu temsil ediyor. Nitekim, bu takım, İsrail ile değil, İran'la birlikte Orta

Asya'ya açılma yanlısı.

Bu devlet, Hazer petrolü boru hattı konusunda ABD o sıralarda yanlarında olmadığı için, Azer- baycan'da darbe bile yaptı. Çeçen- istan'da bunlar vardı. Gemi rehlin senaryosunu tezgahlayıp destek verdiler. Afganistan'da Raşit Dos- tum'un fiilen yanındaydılar. Uğur Mumcu, bunların bilip de söyle- medikleri bazı gerçekleri açıklama namusu taşıdığı için öldü- rüldü.

Bu cephenin bileşimi tam tek- mildir. İslam boyutu RP, Orta As- ya Türk ve çeteye sivil katil ele- man boyutu MHP, yerli sosyal de- mokrat cila ve Avrupa boyutu CHP, genel olarak batı ve ABD boyutu da Tansu. Emperyalistlik doğası gereği uluslararası bir olgudur. Milli emperyalist demek milli sınırlara tıkkı emperyalist demek değildir, zaten öyle olsa emperyalist olamaz. Yani Çiller ABD vatandaşdır, hayranıdır vb., ama Amerikancı değil. Çatlı için boşuna "sayın" demiyor, boşuna "devlet için silah çekti" demiyor. Bunların adamları Mehmet Ağar için boşuna "Türkiye seninle gu- rur duyuyor" demiyorlar. Adamlar akıllarınca milli işler peşindeler. Peki hangi parayla? Parasını da uyuşturucu kaçakçılığı ile sağlı- yorlar.

Şimdi biraz da işin gelişimine bakalım. Susurluk tartışmaları sı- rasında Ecevit 1980 öncesinde bir kontr gerilla olduğunu, kendisinin bunu Evren'e bildirdiğini ama bu konuda bir şey yapmadığını söy- lemişti. Sonra, MHP emperyalist- leşme dönemine kadar Ameri- kancı diye biliniyor. Oysa saflar- da, kimliklerde değişim var. O es- ki kontr gerilla NATO ile bağlı idi. Bugünkü "milli" çete. Perinçek'in en önemli işlevlerinden biri bunu tam tersine göstermektir. Bugün- kü gözü dönük emperyalistleşme manevraları içinde milli çete Nato'yu bile oyar. Öte yandan, MHP artık Amerikancı değildir, Türk emperyalizminin en önemli araçlarından. Eski kalıpları bırakmak gerekiyor.

Bugünkü ayrımın tarihi o kadar eski değil. Özal, Avrupa nüfusunun azaldığı temelinde belirli bir strateji oluşturmuştu, fazla nüfusu oraya ihraç edecekti ve bu çerçevede kıyım için Kürt faktörüne gerek yoktu. O PKK ile görüşme ve barışçı "çözüm" yanlıydı. Zaten Korkut Özal da, PKK da onun öldürüldüğünü öne sürüyorlar.

Sovyetlerin çöküşüyle Avru- pa'daki nüfus boşluğunu Doğu Bloku doldurdu. Özal konturpiye- de kalmaya başladı ve zaten öl- dürüldüğünde Orta Asya'yı yok- luyordu. Bu aralardaki dönemecin ayrıntılarını daha iyi incelemek gerekir. Yeni bir temelde oluşan yeni saflaşma içinde Özal'ı hangi tarafın öldürdüğü konusu bile açık değil ama ilk bakışta, milliler gibi geliyor. İlk Körfez Savaşı'nda Özal bazı şeylerin verileceğini bekliyordu. Ama bunlar o tarihte gerçekleşmedi. Özal Amerikan-

cıydı ve isteğini de pazarlık düze- yinde koparmış ama hayata geçi- rememişti.

Yani bu son ayrımın tarihi 90'ların başına kadar geri gider. Eskiyle kadro, gelenek vb. açı- sından mutlaka bağları vardır ama öyle nitel bir dönemeç geçirmiştir ki, şimdi yansıtıldığı gibi, İtal- ya'daki Gladio ile Türkiye'deki özel timler, Susurluk cetesi vb. aynı paralelde değildir.

SON OLAYLARA BAKALIM

Şimdi son bazı olayları bu çerçe- veye oturtmaya çalışalım. Anahtar emperyalistleşme stratejisi. Bunu da akıldan tutalım.

ANAP koalisyonu başa gelsin diye MGK epey uğraştı ve başa geldikten sonra Türkiye'nin dış politikası çizgi değiştirdi. Emper- yalistleşme değişmedi, yalnızca biçim değiştirdi. ABD ya da em- peryalist sistemin başı ya da baş- ları kim olursa olsun, liderlik ol- gusunun doğası gereği, lider dün- yada önlemeyeceği gelişmelere yer açmak zorundadır. Yeni em- peryalistlerin önü tikanamaz. Öy- leyse, hangi kanaldan ilerleyecek- ler, bu soru önemlidir. Nitekim, ABD, Afrika kıtasını çeşitli yollardan - kıtlık, savaş, iç savaş, hastalık yayma, İslamcı çete kılı- ğında katliam, vb. - boşaltıyor. Türkiye'ye de Orta Asya'ya uzan- ma demek olanaksız. Uzanacak. ABD, kimlerle birlikte nasıl uzan- sını, onu düzenlemeye çalışıyor. Bunu da kendi petrol politikasına oturtuyor. Orta Doğu ve Orta Asya Kafkas petrolünü tek bir kefeye yüklememe politikası.

Petrol boru hattı Türkiye'den geçecekse, o bölgede asiyaşın art- tık sağlanması gerekiyor. Zaten Türkiye Kürdistanı'nda Kürt bı- rakmadılar. Kürtler ağırlığıyla Kürdistan dışındaki büyük kent- lerdeler artık. Ayrıca, Kürt sorunu öyle bir "çözülecek" ki Türki- ye'ye ek bazı olanaklar da sağla- nacak. Belki de, Kuzey Irak Tür- kiye'ye verilecek. Ama orada, Türkiye Kürt hareketine de bir yer açılacak.

Yani senaryo çok önceden hazırlanmış. Hatta bence Özal'ın beklipyed de bulamadığı buydu. ABD ve İngiltere daha ilk Körfez krizinde bu senaryonun yaşama geçmesini istiyorlardı. Avrupa ka- bul etmiyordu. Şimdi Avrupa'ya emri vaki olarak getirildi.

Gerçekte senaryoları uygula- mak kolay değil. Çok değişkenli bir ortamda, her zaman evdeki hesaba uymayan şeyler çıkıyor. Nitekim, halkı öyle bir şöven hale getirdiler ki, neredeyse barış diye ağzını açan linç edilecek. Belki de halka bu, Musul-Kerkük petrolleri sunulması kabul ettirilecek. Çün- kü, emperyalistliği aşıktan çözüm gören bir eğilim halk arasında da çok yaygın. Musul Kerkük'ün, milli devletçileri de yatıştıracağı düşünülüyordu. •

Deyim yerindeyse Türkiye'de iki devlet vardır, diyebiliriz. İki devlet yerine iki cephe, iki ana gurup vb. ya da devletin iki kanadı denebilir. Önemli olan, guruplaşmaların, hükümet, siyasal parti vb. düzeyinde olmadığını, devletin içinde kök salmış ve güçlerinde göreceli iç içe geçmeler, değişmeler olsa da, varlık olarak kalıcı olduğunu vurgulamaktır.

numunu (emperyalistleşme) iyi anlayamadığı için, doğru bir sap- tama düzeyine ulaşamayıp, sezgi düzeyinde kalıyor, yanlışlara alet oluyor.

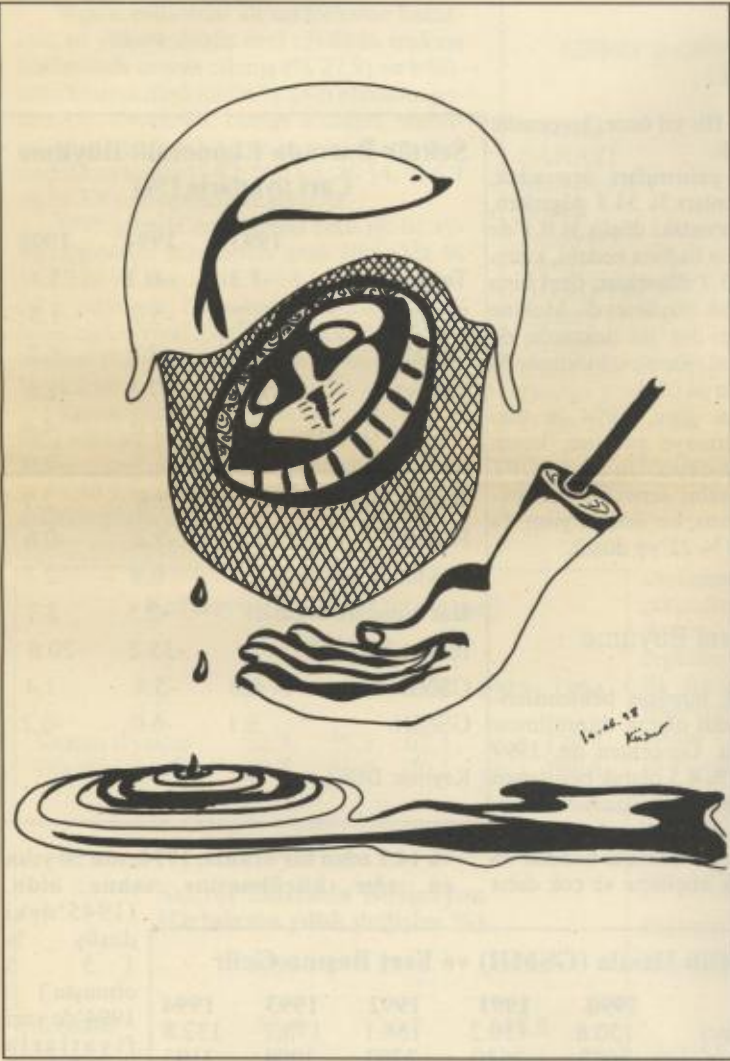
Evet Türkiye'de iki devlet vardır. İki devlet yerine iki cephe, iki ana gurup vb. de denebilir. Ya da devletin iki kanadı denebilir. Önemli olan, guruplaşmaların, hükümet, siyasal parti vb. düze- yinde olmadığını, devletin içinde kök salmış ve güçlerinde göreceli iç içe geçmeler, değişmeler olsa da, varlık olarak kalıcı olduğunu vurgulamaktır.

Bu anlamda, Türkiye'deki iki devletin biri dünya devletin şü- besidir. Bu devlet, Türki- ye'nin emperyalistleşme strateji- sini emperyalist sistem çıkarları çerçevesinde yürütmekten yanadı- r. Bu da, emperyalist sistemin tepesindeki güçlerle uyum de- mektir. Emperyalizmin tepesindeki güçler bir değişim içindedir. ABD'nin liderliği eskisi gibi de- ğildir. Hem globalleşme karşısın- da tek ülkenin liderliği dar gel- mektedir ve zaten Pasifik'te vb., ittifak eğilimleri gözlenmektedir, hem de ABD ekonomisinin üstün- lük derecesinde azalma, gerileme olmuştur. Ama bunlar ayrı bir yazı kapsamına girer. Bu yazı çerçe- vesinde şunu diyebiliriz ki, dün- yada hâlâ en güçlü ABD olduğu için, bastonla yürüse de, yine o başta. Dolayısıyla, Türkiye'de dünya devletin şübesi dediğimiz kanat, eski kaba anlamından farklı bir içerikle Amerikancıdır. Deyim

◆ TÜRKİYE'DE DEVLET TEKELCİ KAPİTALİZMİ

Emperyalistleşerek "sorunları çözme" güdüsü finans kapitalin temel güdüsür

TÜRKİYE'DE DEVLET TEKELCİ KAPİTALİZMİNİN SONUÇLARI

YILDIRIM GİRNELİ

TKP 6. Programı ülkeyi şöyle tanımlıyor:

"(Türkiye)(...) emperyalizmin sömürsü altında, sermaye, teknoloji ve bilgi açılarından emperyalizme bağımlı, orta derecede gelişmiş bir kapitalist ülkedir. Yerli finans-kapital devletle içiçe geçerek devlet-teknelci kapitalizmine yükselmiştir. Endüstri büyük bir ağırlıkla baş çeken sektördür."

"(...)

"Dünya kapitalist sisteminin bugünkü gelişme aşamasında, Türkiye'nin emperyalistleşebilmesi çok güçtür. Yapılan sermaye ihracıyla Türkiye, alt emperyalist ya da 'emperyalizmin atlama tahtası' olmaktan öteye geçememektedir."

Yukarıda aktardığımız bu belirleme çok iddialı bir belirlemedir.

Birinci tanım daha önceki ta-

nımlamalarımızla aynıdır. Türkiye'nin devlet-teknelci aşamasına yükselmiş ve endüstrinin büyük bir ağırlıkla baş çeken sektör olduğu belirlemesi ülkenin emperyalistleşme aşamasına dayanacağını anlatıyor.

Kapitalizm öyle bir sistemdir ki, gelişmesinin doğal sınırlarına ulaşmış bir üst aşamaya geçemezse, yani içinde devrimler yaşamazsa çökmesi gerekir.

Türkiye'de sistem birkaç kez çökme aşamasına geldi. Ancak her defasında burjuvazi çöküşü yeni ekonomik gelişmeler sağlayarak, ekonomi dışı yöntemlere de başvurarak, faşizm denemeleri, darbeler vs. yolu ile çöküşü engelledi ve ekonomik gelişmenin yolunu açtı.

Türkiye'de kapitalizm tarihsel olarak Batıda yaşananlardan farklı bir yol izleyerek gelişti. (Kendi ulusal özelliklerinden dolayı.) Kapitalizm, baştan itibaren ve de asıl olarak da Cumhuriyetle birlikte devlet kapitalizmi olarak doğdu.

Devletin eliyle sermaye birikimi sağlanarak serbest rekabetçi dönem yaşanmadan teknelci kapitalizm aşamasına geçildi. Teknelci aşamanın ardından finans kapital geldi ve oradan da devlet teknelci kapitalizmi gelişti.

Batıda birkaç yüzyıl süren bu aşama Türkiye'de son 70-80 yılda yaşandı. Hızlı ekonomik dönüşümler ona uygun toplumsal dönüşümlerle atbaşı gidemedi.

Finans-kapital demek, aynı zamanda sermaye ihracına yönelmek de demektir. Türkiye'de özellikle 70'li yıllardan itibaren sermaye ihracı denemeleri vardır. Son yıllarda bu ihracatlarda ciddi artışlar gözleniyor. Yurt dışında büyük çaplı yatırımlara girildi. Bunlar da hep ülkenin yeni bir aşamaya geldiğini, emperyalist hiyerarşide basamak yükselme kavgası yaşadığını anlatıyor. Orta gelişmişlikten alt-emperyalist basamağa çıkma çabaları.

İşte TKP Altıncı Programı bu belirlemeyi yapıyor. Türkiye'nin alt-emperyalist bir ülke olduğunu söylüyor.

Bu yeni değerlendirme çok önemli, çok ciddi sonuçları da beraberinde getiriyor.

Herşeyden önce Altıncı Program bu yeni belirlemeyle önümüze ciddi yeni bir çalışma alanı getiriyor. Türkiye ekonomisini ve toplumunu, siyasetini yeniden ele alıp, bu gelişmenin strateji ve taktiklerde ne gibi değişiklikler gerektirdiğini bilimsel çalışma ile ortaya koyma görevini getiriyor.

Bugün gerek Türkiye burjuvazisi, gerekse dünya burjuvazisi (ikisinin artık birbirinin ayrılmaz parçası olduğunu unutmayalım) Türkiye'nin dünyanın 16. büyük ekonomisi olduğunu söylüyor. Onların bu yeni tanımlaması bile konunun ne kadar ciddi olduğunu anlatıyor.

Ülke ekonomik ilerlemede büyük bir adım attı. Kimse de bu ilerlemeyi henüz doğru sonuçlara ulaşabilecek bir düzeyde ele almadı. Aşama atlanmışsa, yeni aşamaya uygun taktikleri geliştirmek gerekiyor. Yani görev önümüzde duruyor. Hızlı bir biçimde bunun bilimsel analizini yapıp, kongrede bunun sonuçlarını değerlendirmek gerekiyor.

Emperyalizm hiyerarşik bir sistemdir. En güçlü olan tepede olur. Günümüzde en güçlü olan, tepede duran ABD emperyalizmidir. ABD'nin altında da Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya geliyor. Bunu aşağıya doğru diğerleri izli-

TKP Altıncı Programı, Türkiye'nin alt-emperyalist bir ülke olduğunu söylüyor. Altıncı Program bu yeni belirlemeyle önümüze yeni bir ciddi çalışma alanı getiriyor. Türkiye ekonomisini ve toplumunu, siyasetini yeniden ele alıp, bu gelişmenin strateji ve taktiklerde ne gibi değişiklikler gerektirdiğini bilimsel çalışma ile ortaya koyma görevini getiriyor.

yor.

Hiyerarşide herkes birbirine bağlıdır. Tepedekiler ekonomik-siyasi-askeri açıdan en az bağımlı, en fazla "bağımsız"dırlar. Hiyerarşide tuttuğu yere göre, aşağılara doğru inildikçe bağımlılık ilişkisi artarak ilerliyor.

Program, Türkiye burjuvazisinin emperyalizme bağımlı olduğunu söylüyor. Bu bağımlılık, örneğin İngiltere, Fransa'ya göre daha fazladır. Ancak Mısır'a, Fas'a göre de daha azdır. Yani bağımlılık göreceli bir kavramdır. Değişmez değildir. Yoksa determinist değil, metafizikçi olurduk. Ekonomik gelişme ve ona bağımlı olarak ilerleyen siyasal-askeri güç de bu bağımlılığın derecesini belirliyor. Programımızın mantığı bize bunu anlatıyor.

Alt yapı üst yapıyı belirler diyoruz. Son çözümlemede her şeyi belirleyen, her gelişmenin altında kızıll bir şerit gibi uzanan ekonomidir. Eğer ülke alt emperyalist aşamaya ulaşmışsa -ki ulaştı diyoruz- ona uygun üst yapı da oluşacaktır.

Ancak daha önce söylemeye çalıştığımız bir nokta vardır. Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi Batıdakinden farklı oldu. Hem geç başladı, hem de kısa bir zaman dilimine sığarak ilerledi. Bu hızlı gelişme çarpıklıkları da beraberinde getirdi.

Emperyalizme bağımlılık içinde yürüyen hızlı gelişme, bazı Uzak Asya ülkelerine ve Latin ülkelerine benzer -üst yapı da ve yönetici sınıf içinde de- çarpıklıklar getirdi. Kronik kapitalizmi doğurdu. Yönetici sınıf içinde bugün bunun kavgasının yürüdüğünü izliyoruz. Polis-çete-mafya Devleti. Toplum, 'temiz devlet' diye bağırıyor. Öte yanda, yaşanan hızlı gelişmeler Batı tipi demokrasinin "nimetlerini" ülkemizden esirgedi. Ülkedeki antidemokratikliğinin belki de en önemli nedenlerinden birisi budur.

Ayrıca toplumun siyasi-kültürel gelişimi hala ekonomik gelişimin ardından geliyor. Toplum bu anlamıyla büyük alt-üst oluşlar yaşıyor. Ancak bir noktada toplumsal gelişme ekonomik gelişmenin düzeyini yakalayacaktır. İşte o noktada, ülke tarihi bugüne kadar görmediği bir mücadele ve bambaşka bir gelişme düzeyi yaşayacaktır. Bu gelişmeye uygun bir devrimci hareket ve bu hareketin kadroları... O günler de çok uzak değildir. Savaş daha yeni başlıyor. ●

TÜRKİYE ORTAMININ GERİSİNDE KALMAYALIM

R.YÜRÜKOĞLU

1990-94 yılları arasında Türkiye ekonomisinin gelişme çizgisi son derece oynak oldu. Gayri safi milli hasıla (GSMH) bu yıllarda % 10 ile % 0.5 arasında değişik büyümeler gösterdi.

Ancak, 1993 yılının son çeyreğinden başlayarak ciddi bir ekonomik kriz (resesyon) gelişti. 1994 yılında tüm şiddetiyle yaşanan kriz, ülkenin son 50 yılda gördüğü en şiddetli ekonomik gerilemeye neden oldu.

1995'in ikinci çeyreğinden başlayarak ise, yeni bir ekonomik gelişme dönemi açıldı. Öyle görülüyor ki, Türkiye, dünya ekonomik krizinin etkilerine ve özellikle Rusya pazarının talebi durdurmasına rağmen, 1998'de de % 4.5'lük bir büyümeye, gelişme dönemini yaşamaya devam etmektedir.

Ağırlaşan dünya krizinin Brezilya'yı da etkisi altına almasının ABD ve Avrupa Birliği ekonomilerine yapacağı etkilerin 1999'da ne yönde ilerleyeceğini ve dolayısıyla Türkiye ekonomisinde neler yaşanacağını ise hep birlikte izleyeceğiz.

Şimdi, bu dönemlerin ekonomik özelliklerine daha yakından bakalım ve söz konusu dönemlerde biçimlenen toplumsal ve siyasal ortamların farklılıklarını anlamaya çalışalım.

I. 1993-1995: Ekonomik Kriz ve Devrimci Durum

1994 yılı Türkiye'de bir dönüm noktası oldu. O yıl ülke ekonomisi, % -6 ile rekor daralma gösterdi. (Bunun neden bir rekor olduğuna biraz ileride değineceğiz.) İç tasarruflar azaldığı için, genişlemeci talep politikaları ana olarak dış mali kaynaklara yaslanarak yürütülmekteydi. Bunun sonucunda oluşan iç makro ekonomik kriz, önce dış dengesizliklere ve 1994 başında da mali krize yol açtı.

Mart 1994'deki yerel seçimlerin hemen öncesinde, yüksek bir ekonomik aktivite düzeyi sürdürülebilmek ve bunun üzerinden oy toplayabilmek için, siyasal iktidar "seçim ekonomisi" uyguladı. Yılın ilk üç ayında her alanda, Merkez Bankası kaynaklarına dayanarak (yani asıl olarak para basarak) arttırılan kamu harcamalarına oturmuş genişlemeci politikalar uygulandı. Bunun sonucu olarak artan enflasyonist baskı ve dövizle yönelen spekülasyon talep, Türk lirası yerine dış paralara akına yol açtı.

Bu arada, ülkenin kredi reytinginin Ocak 1994'de düşürülmesi, dış borçlanmayı önemli ölçüde zorlaştırdı. Tüm bu olgular ülkeden ciddi boyutlarda sermaye kaçışına yol açtı.

Ağırlaşan kriz, ekonomik düzeni yeniden sağlayabilmek amacıyla bir *Stabilizasyon Programı*'nın devreye sokulmasını getirdi.

Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Harcamaları (Yıllık % değişim)

	1993	1994	1995*
Tüketim	8.1	-5.2	-3.7
Kamu	5.4	-3.5	6.9
Özel	8.4	-5.4	-4.7
Sabit sermaye yatırımı	24.9	-15.9	-16.9
Kamu	3.4	-34.8	-37.5
Özel	35.0	-9.1	-13.5
İhracat	7.7	15.2	19.7
İthalat	35.8	-21.9	-2.6
GSYİH	8.0	-5.4	-1.4

* İlk üç ay.
Kaynak: DİE

İç talebi kısma yönündeki Program stratejisi, gerçek ücretlerde büyük bir düşüş getirdi ve kamu harcamalarını da darattı. DİE rakkamlarına göre, toplam talepteki düşüş 1994 yılında gerçek rakkamlarla % 12.3'e ulaştı. Sabit sermaye yatırımları ve toplam tüketimdeki düşüş ise sırasıyla % 15.9 ve % 5.2 oldu.

İç talep daralması nedeniyle, özel tüketim 1994'de % 5.4, kamu tüketimi de % 3.5 düştü.

En büyük darbeyi yiyen, dayanıklı ve dayanıksız eşyalardaki özel tüketim oldu: % 29.3 ve % 12.6 düşüş. Bu arada, enerji, ulaşım ve haberleşme harcamaları ve ev kiralaları, aynı sırayla, % 4.2, % 5.2 ve % 2.8 oranında arttı. Bunun sonucunda, dayanıklı ve dayanıksız eşyalara yapılan harcamalar, 1994 toplam özel tüketiminin % 10.9 ve %

15.4'ünü temsil etti. Bir yıl önce, bu oranlar % 14.6 ve % 16.7 idi.

Sabit sermaye yatırımları açısından, kamu sektörü yatırımları % 34.8 düşerken, özel sektör yatırımlarındaki düşüş % 9.1'de durdurulabildi. Bunun başlıca nedeni, kamu sektörü inşaatı % 35.7 düşerken, özel bina inşaatındaki % 7.6'luk büyümeydi. Makina ve gereçlere yatırım ise iki sektörde de büyük oranlarda düştü: Kamu sektöründe % 63.9 ve özel sektörde % 22.5.

DPT rakkamlarına göre, 1994'de tüm sektörlerde sabit sermaye yatırımı, konut hariç, önemli oranda düştü. Bu arada, DPT tahminlerine göre, sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı, bir önceki yılın % 25.1'inden, 1994'de % 22'ye düştü.

GSMH ve Sektörel Büyüme

1994 yılı, ekonomik büyüme beklentilerinin ve hedeflerin ciddi olarak düzeltilmesi gereken bir yıl oldu. Gerçekten de, 1994 *Yıllık Programı*'nda % 4.5 olarak belirlenen GSMH büyüme hedefi, *Stabilizasyon Programı*'nda şiddetle düşürülerek % -1.6 olarak düzeltilti. Ancak sonuçta bundan da yüksek bir ekonomik küçülme ve çok daha

Sektör Bazında Ekonomik Büyüme Cari fiyatlarla (%)

	1993	1994	1995
Tarım	-1.3	-0.3	1.6
Endüstri	8.2	-5.7	-1.3
İnşaat	7.9	-2.0	-6.2
Ticaret	11.6	-7.5	-1.6
Ulaş.ve Haberl.	10.8	2.0	4.4
Mali Kurumlar	-0.4	-1.5	-2.0
Emlak		2.8	2.1
Hizmet		-9.2	-0.6
Devlet Hizmetleri		0.8	2.7
Kar amaçsız örgütler		-2.5	2.7
İthalat Vergisi		-35.2	-20.6
GSYİH	8.0	-5.4	-1.4
GSMH	8.1	-6.0	-0.2

Kaynak: DİE

% 14.1 eden bir oranla, 1994, son 50 yılın en ağır küçülmesine sahne oldu.

(1945'deki düşüş % 15.3 olmuştur.)

1994'de cari fiyatlarla GSMH 1993'den % 95.4 artarak 3,903

trilyon TL (135 milyar dolar) oldu. Böylece, fert başına gelir de 33.5 milyon TL'den, 64.4 million TL'ye yükseldi! Ancak bu yükseliş, dolar bazında % 27'lik bir düşüşle, fert başına gelirin 1993'de 3004 dolardan 1994'de 2,193 dolara inmesi anlamına gelir.

Sektörel düzeydeki sonuçlar da yaklaşık tüm sektörler için kötüleşmiştir. En keskin düşüş, % 5.7 ile endüstridedir. İnşaat, ulaşım ve haberleşme sektörlerinde bir ölçüde daha yumuşaktır. En az düşüş ise % 0.3 ile tarımda kaydedilmiştir.

Endüstriyel Üretim

DİE verileri gösteriyor ki, 1994 yılında toplam endüstriyel çıktı % 4.6 oranında azalmıştır. Özel sektör çıktısı % 11.5 oranında düşerken, ka-mu sektör işletmeleri için reses-yon olduk-ça yumuşak geçmiştir: Çıktılar bir önceki yıla oranla % 4.3 oranında büyümüştür.

Yapım sektörü çıktılarında % 7.4'lük keskin bir düşüşe rağmen, madencilik ve enerji sektörleri 1994 yılında oldukça iyi

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve Fert Başına Gelir

	1990	1991	1992	1993	1994
GSMH (milyar dolar)	150.8	150.2	158.1	178.7	132.8
Fert başına GSMH (dolar)	2682	2620	2707	3004	2193

yüksek negative büyüme ortaya çıktı.

1994 GSMH büyümesi % -6 oldu, 1993 oranı ise % 8.1'di. Dolayısıyla, yıldan yıla

TOPLAM SABİT SERMAYE YATIRIMLARI

	% değişim		% pay	
	1993	1994*	1993	1994*
Tarım	16.9	-19.4	5.2	4.8
Madencilik	-16.9	-8.3	1.4	1.5
Yapım	1.0	-17.7	17.8	17.3
Enerji	-6.4	-8.6	3.9	4.1
Ulaşım	8.3	-39.5	24.5	17.4
Turizm	-36.5	-12.9	2.2	2.3
Konut inşaatı	11.3	4.6	32.8	41.3
Eğitim	13.7	-27.5	3.3	2.8
Sağlık	3.6	-21.1	2.1	1.9

* Geçici rakkamlar

Endüstriyel Çıktı (Ortalama yıllık % değişim)

	1993	1994	1995*
Endüstri	6.8	-4.8	2.7
Madencilik	-9.0	1.5	-1.3
Enerji	9.7	6.1	9.5
Yapım end.	7.1	-7.5	2.0
Yiyecek	6.4	3.2	-4.6
Tekstil	2.1	-6.4	-4.9
Kağıt&Basım	-17.0	8.5	40.9
Kimyasallar	9.2	-0.4	8.3
Tabak-çanak	6.7	-4.5	6.1
Metaller	9.5	2.7	11.7
Makina	8.2	-32.5	-7.5

* Yılın tümü değil.

sonuçlar almışlardır: % 0.9 ve % 6.2 oranlarında büyüme. Özel sektör yapım aktivitesi % 11.9 oranında daralırken, kamu sektörü yapım endüstrisinde % 2.9'luk bir gerçek büyüme olmuştur.

Yapım endüstrisi alt sektörlerine bakarsak, en yüksek düşüş özel sektörün makina bölümünde ortaya çıkmış (% 27.9) ve bölümün toplam düşüşünün % 24.6 olmasını getirmiştir. Otomobil, orman ürünleri, mobilya, beyaz eşya, tekstil ve kimyasalların üretimi de sırasıyla % 42, % 15.5, % 14, % 5.3 ve % 3.8 oranlarında düşmüştür.

1995 yılında endüstriyel çıktı ilk üç ayda düşmesini sürdürmüştü ama Nisan'da % 14.2'lük ve Mayıs'da % 13.6'lık büyük bir çıkış yapmıştır. Daha sonra da, 5 ayın ortalama endüstriyel çıktı büyümesi % 2.7 olmuştur. (1994'ün aynı aylarında büyüme ise % -4.2 idi.)

Yapım endüstrisi alt sektörlerinde, makina sektörü 1995'de de % -7.5 ile en kötü performansı gösterirken, en büyük gelişmeyi % 40.9'luk üretim artışı ile kağıt-basım sektörü göstermiştir.

Enflasyon (Yıllık Ortalama)

%

	1990	1991	1992	1993	1994
Toptan fiyatlar	52.3	55.3	62.1	58.8	120.7
Tüketici fiyatları	60.3	66.0	70.1	66.1	106.3

Sektör Bazında Enflasyon (Ortalama yıllık değişim %)

	1993	1994	1995*
Toplam	58.4	120.7	118.8
Tarım	62.2	97.8	126.5
Madencilik	57.9	132.8	117.6
Enerji	67.8	102.3	75.8
Yapım end.	56.6	129.4	120.0
Yiyecek	59.9	128.6	108.1
Tekstil	54.1	131.1	135.6
Kağıt ve basım	90.8	113.0	119.9
Kimya	48.5	142.1	133.6
Tabak-çanak	58.1	109.6	60.7
Metaller	71.6	149.0	130.5
Makina	49.2	111.3	117.4

*Haziran itibarıyla.

Kaynak: DİE

İşsizlik

Sermaye yatırımlarındaki ve çıktılardaki düşüş 1994'de çalışma ortamını da olumsuz etkiledi. DPT verilerine göre, çoğunluğu özel sektörde olmak üzere 400 bin işçi işten çıkarıldı, toplam işsiz sayısı 2 milyonu aştı. Bunun sonucunda, işsizlerin oranı 1993'de % 7.6'dan % 10.5'e yükseldi. Bir de unutmayalım ki bunlar resmi verilerdir. Gerçek işsizliğin daha yüksek olduğu

bilinmektedir.

Enflasyon

1994'de yıllık enflasyon, toptan eşya fiyatlarında % 120.7, ve tüketici fiyatlarında % 106.3 oldu. Bu yüksek enflasyonun gerisinde kamu sektöründeki keskin fiyat uyarlamaları, üretimdeki ani düşüş, TL'nin büyük oranda gerçek değer kaybetmesi sonucunda yükselen üretim maliyetleri ve gerçek faiz hadlerindeki yükseliş yatar.

Şimdi, buraya dek söylediklerimiz temelinde 1993-95 yıllarını hatırlayalım: Son derece ciddi siyasal kriz. Burjuvazinin irade birliği parçalanmış. Yönetememe durumu gün gibi ortada, burjuvazi devleti yönetmiyor. Halk açıkça devletin karşısında, halk sokaklarda. Toplumun her kesiminde hareketlenme var. "Bir dakikalık karanlık" eylemleri. Son derece başarılı 1 Mayıs. Ülkenin her yanında canlı yığın hareketleri ve Gazi Ayaklanması.

Ekonomik ortamın, toplumsal ve siyasal oluşumları belirlediği de, buraya dek

Milli Gelir Büyüme Hızı ve Sektörel Dağılımı (%)

GSMH Sektörel Büyüme Hızları (1987 Fiyatlarıyla)

	1995	1996	1997
TARIM	1,4	4,7	-1,7
SANAYİ	10,2	6,5	10,3
Madencilik	-6,3	2,2	4,4
İmalat			
Sanayi	11,7	6,4	11,4
Enerji	9,4	9,7	5,0
HİZMETLER	5,3	7,6	6,2
İnşaat	-4,5	5,6	4,6
Ticaret	11,6	9,5	11,7
Ulaştırma ve Hab.	4,5	10,2	2,8
Devlet Hizmetleri	2,5	-0,3	0,1
Diğer Hizmetler	2,3	4,9	3,0

Kaynak: DTM, Başlıca Ekonomik Göstergeler.

söylenenlerden açıkça ortaya çıkmaktadır. Devrimci durum, ne bir parti ya da örgütün ya da örgütlerin, ya da hatta bir sınıfın öznel iradesiyle yaratabileceği bir ortam değildir. Ülkenin ekonomik koşullarından doğar.

II. 1996 Sonrası: Devrimci Durum Koşulları Eriyor

Türkiye ekonomisi 1995-97 arasındaki 3 yılda ortalama % 7 oranında büyüme göstermiştir.

Türkiye Ekonomisi, 1994 krizi sonrasında hızlı bir büyüme çizgisine yakalandı. Bu çizgi, 1995 yılı ikinci çeyreğinde başlamış ve 1997 yılında Türkiye Ekonomisi, % 6 oranında büyüyeceği yönündeki tahminleri de aşarak, tarım sektöründeki % -1,7 üretim düşüşüne rağmen, % 8'lik bir büyüme gerçekleştirmiştir. 1997 yılı yüksek büyüme hızı, esas itibarıyla % 10,3 oranında büyüyen endüstri sektörü ile % 6,2 oranında büyüyen hizmet sektöründen kaynaklanmıştır. Buna karşın 1997'de tarım üretiminde düşüş kaydedilmiş ve bu düşüş tarım ürünleri fiyatlarının artmasında etkili olmuştur. 1997 yılında tarım kesimi fiyat endeksi ortalama olarak % 86,9 oranında artarken, Toptan Eşya Fiyat Endeksi artışı % 81,8 düzeyinde kalmıştır. Gümrük Birliği (GB) sonrasında ithal girdi maliyetlerinde yaşanan azalma ve canlı iç talep 1996'da olduğu gibi 1997'de de endüstri üretimindeki artışa yardımcı olmuş; bu artışta yapım

endüstrisi üretim artışı (%11,4) birinci derecede rol oynamıştır. 1997 yılında madencilik ve taş ocaklığı üretimi % 4,4 oranında artarken, enerji sektöründeki üretim artışı ise 1996 yılı artış hızından (% 9,7) daha düşük bir düzeyde (% 5) gerçekleşmiştir. Hizmet sektöründe en yüksek büyüme hızı % 11,7 ile ticarete görülmüştür.

1997 yılında imalat endüstrisinde kapasite kullanım oranı bir puan artarak % 79,4 olarak gerçekleşmiştir. 1996 yılı verileriyle karşılaştırıldığında, kapasite kullanım oranlarındaki en büyük artış, 6'şar puan ile orman ürünleri endüstrisi ile makina endüstrisinde gerçekleşmiştir. Orman ürünleri endüstrisinde gerçekleşen artış, kamu kesimi üretiminden, makina endüstrisi kapasite kullanım oranındaki artış ise özel sektör üretiminden kaynaklanmıştır. İmalat endüstrisinde kapasite kullanım oranlarında düşüş görülen sektörler ise metal ana endüstrisi (% 83,8'den % 83,4'e) ve dokuma endüstrisidir (% 82,6'dan % 82,5'e).

1997'de toplam vergi gelirleri toplam harcamalardan daha hızlı artmış ve vergi gelirleri konsolide bütçe harcamalarının % 59,1'ini karşılamış, toplam gelirlerin toplam harcamalara oranı ise % 72,9 olmuştur. Konsolide bütçe giderlerinin artış oranındaki bu düşüş, faiz ödemelerinin önemli ölçüde 1998 ve 1999 yıllarına kaydırılmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, faiz dışı harcamalar 1997'de 1996'ya göre % 135,7 artarken, faiz ödemeleri yalnızca % 52,1 oranında artmıştır.

1997 yılında toplam iç borç stoku 6,3 katrilyon TL, GSMH'ya oranı ise % 21,6 olmuştur. Hazine'nin iç piyasaya olan nakit borcu, 1996'da 18 milyar dolar iken, 1997'de % 26,1 oranında artarak 22,7 milyar dolara yükselmiştir.

Sermaye hareketleri incelendiğinde, 1997 yılında 8,6 milyar dolar sermaye girişi olduğu görülmektedir. 1997 yılında 6,9 milyar dolar olan uzun vadeli sermaye girişinin 554 milyon doları net doğrudan yatırımlardan oluşurken, 1,6 milyar doları portföy yatırımlarından, 4,7 milyar doları diğer uzun vadeli sermaye girişlerinden meydana gelmiştir. Kısa vadeli sermaye girişleri ise 1,8 milyar dolar olmuştur.

1996 yılında kısa vadeli sermaye girişleri toplam sermaye hareketlerinin % 67,8'ini oluştururken, 1997'de bu oran % 20,4'de kalmış; uzun vadeli sermaye hareketlerinin payı ise % 32,2'den % 79,6'ya yükselmiştir. Resmi rezervlerde bunun sonucunda oluşan artış ise 3,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Buraya dek özetle söylediklerimizin sonucu şu olmuştur: 1995'in ikinci yarısından başlayarak ülkemizde devrimci durum koşulları erime, ortadan kalkma sürecine girmiştir.

III. Bugün: Devrimci Durum

Yoktur

Uzakdoğu Asya krizinin bir dünya krizine dönüşmesine ve Rusya'dan ülkeye olan talebin durmasına rağmen, geçici rakkamlara göre, Türkiye ekonomisi 1998'de de % 4.5 oranında büyümüştür.

Rakkamların da toplumsal ve siyasal yaşantının da gösterdiği gibi, bugün devrimci durumun 3 koşulu da ortada yoktur:

1. Egemen sınıfın yönetmezliği, Türkiye'nin olağan yaşantısı içinde değerlendirilirse, büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Siyasal kriz sönmüştür. Egemen sınıf parçalanmış siyasal iradesini yeniden birleştirmektedir. ANAP ve DSP burjuvazinin etkin kesimlerince benimsenmiştir. Fazilet kuşatılmış ve enterne edilmiştir. CHP, DYP, MHP, BBP'nin seçim barajını aşmaları çok zor görünmektedir.

2. Ezilen kesimler eskisi gibi yönetilmek istemeyecekleri, artık yeter diyecekleri noktadan uzaklaşmışlardır. Türkiye gibi bir ülkede, devrimci durum ortadan kalktığına, Avrupa benzeri bir barışçıl döneme geçilemeyeceği açıktır. Acı, kahır, yoksulluk süregendir. Dolayısıyla, kesimsel kavgalar hiç durmaz, durmayacaktır. Ancak, çözümlenmeyi Türkiye'nin gerçekleri ışığında yapmak zorundayız. Türkiye Avrupa değildir.

3. Ve işte ezilen kesimler eskisi gibi yönetilmek istemeyecekleri, artık yeter diyecekleri noktadan uzaklaşmış oldukları için de, yığın eylemlerinde de sönmeye vardır. Toplumun hiçbir kesiminde yüksek bir yığın eylemi görülmemektedir.

Bu koşullar altında, bugün Türkiye'de devrimci durum ortamının var olmadığını söylemek durumundayız.

Ancak, dünya ekonomisinin günümüzdeki bütünleşme düzeyi, belirli bir gelişme düzeyi tutturmuş ülkelerin ekonomik ve siyasal ortamlarını büyük ölçüde birbirlerine bağlamış ve iyice oynaklaştırmıştır. Brezilya'ya sıçrayan dünya krizi ABD'yi de etkisi altına alırsa, ya da Avrupa'da henüz alt düzeylerde yaşanmakta olan sıkıntılar artarsa, Türkiye bir anda kendisini yeniden ciddi bir ekonomik kriz içinde ve devrimci durum koşullarında bulabilir.

Bu nedenle, bu çok gerçek olasılıkları da dikkate alarak ama ana vurguyu değişmiş olan koşullara vurarak, yeni taktiklerimizi geliştirmeliyiz. ●

Türkiye gibi bir ülkede, devrimci durum ortadan kalktığına, Avrupa benzeri bir barışçıl döneme geçilemeyeceği açıktır. Acı, kahır, yoksulluk süregendir. Dolayısıyla, kesimsel kavgalar hiç durmaz, durmayacaktır. Ancak, çözümlenmeyi Türkiye'nin gerçekleri ışığında yapmak zorundayız. Türkiye Avrupa değildir.

PETROLÜN DEĞERİ, HAYATIN DEĞERİ

**Petrol ve gaz boru hatları emperyalist ülkelere
kan taşıyan damarlar gibidir. Emperyalist
ülkelerin son zamanlarda İran hükümetine
yaklaşmasının ve Humeyni'nin başını çektiği
İran uzlaşmazlarının Salman Rüşdü konusunda
herhangi bir gelişmenin önüne geçmesinin
arkasında yatan da budur.**

CEM DERİNDER

Bu iş gerçekten de bitti mi?

24 Eylül 1998'de İngiltere ve İran New York'taki BM binasında Salman Rüşdü için konulan ölüm fermanının kaldırılması anlaşmasını imzalarken, yazarın kendisi için kesin bir sonucun başarıldığından emin gözüküyorlardı:

"Tüm söyleyebileceğim, bunun İran'la konsensusla yapıldığı izlenimidir. İran'da buna herhangi bir muhalefet var gibi gözüküyor." (25 Eylül 1998, *The Daily Telegraph* gazetesi)

İran Dışişleri bakanı Kemal Harrazi bildirisinde, "İran İslam Cumhuriyeti hükümetinin ne böyle bir niyeti vardır, ne de *Şeytan Ayetleri* kitabının yazarı Salman Rüşdü, ya da kitapla ilgili diğer kişilerin hayatını tehdit edecek bir eylemde bulunacak, ya da başkalarının yapmasına da destek vermeyecektir" demiştir. (agy)

Birçok haber programında "Rüşdü Olayı"nın bitişi ve İran ile büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerin yeniden canlanacağı ilan ediliyordu.

Ancak daha sonra iki önemli sorun belirginlik kazandı. Birincisi, anlaşma sürecinde İran'dan çok İngiliz tarafı yelkenleri suya indirmişti. İngiliz hükümeti yazılı değil, sözlü bir bildiriye kabul ederek daha önceki isteklerinin çoğundan vazgeçmişti.

İkincisi, İran politikaları hakkında azıcık bilgisi olan herkes için açık olduğu üzere, Rüşdü'ye yapılan tehdidin Dışişleri Bakanı tarafından sözle kaldırılması, rüzgâra savrulan diplomatik bir kuru yaprak. Bildirinin öncesinde de sonrasında da çatlak sesler duyulmaktaydı. Bu, ayrılıkçı Ayetullah Hameni taraftarlarıyla, Başkan Muhammed Hatemi'nin daha ılımlı tarafı arasında süre giden savaştan bir kareydi sadece. Anlaşma, ılımlılar tarafından bir hamleydi. Uzlaşmazların denetimi altında olan İran radyosu ise, dışişleri bakanı Harrazi'nin BM'deki pozisyonundan gerilediğini ileri süren bir yayın yaptı:

"Biz dininden dönmüş Salman Rüşdü'nin durumuyla ilgili olarak yeni bir pozisyon almadık... Aslında, İngiliz hükümeti İran'la ilişkilerini düzeltme kararı aldı." (BBC World Servis, 23 Eylül 1998)

Anlaşmadan sadece iki hafta sonra İran'ın *15.Kordad Vakfı* -en üst dini görevlilerce yönetilen bir kurum- yazarın başı için 2.5 dolar milyon topladı. Ayetullah Hasan Sanayi, "ben kendim, vakfın başkanı olarak fermanın yerine getirilmesi için 300.000 dolar katkıda bulunuyorum" diye açıklama yaptı. Rüşdü'nin davasını savunan bir insan hakları gurubu, *Madde 19*, hiç şaşırmadıklarını ilettiler. Gerçek şu ki hiçbir şey değişmedi, Rüşdü hâlâ eski düzeyde koruma altında.

Bu durumu daha iyi anlamak için İran'ın Rüşdü'ye yaptığı ölüm tehdidinin daha somut sosyal, politik alanda anlaşılması gerekmektedir. Bu da İran'ın yaşayan hafızasındaki bazı deneyimlere dikkat çekecek tarihsel bir yaklaşım gerektirmektedir.

Ölümsüz Fetva'nın doğuşu

Fetva müslüman bir din lideri tarafından yayınlanan ve takipçilerinin uymak zorunda olduğu bir yasadır. Kimilerinin, fetva'nın ancak onu veren dini liderin ölmesiyle geçersiz olacağını söylemesine rağmen, müslüman dünyada ve İran'da inanç daha çok fetvanın kaldırılmayacağı yönündedir. Ancak hangisi olursa olsun, bu fetva, fetvayı veren İran Şia devriminin lideri Ayetullah Humeyni'nin ölümünden sonra ardından gelen Ayetullah Hameni tarafından da tekrarlandı.

14 Şubat 1989'da Ayetullah Humeyni İran radyosundan şu konuşmayı yapmıştı:

"Dünyanın gururlu Müslüman halklarına ilan ederim ki, *Şeytan Ayetleri* adlı İslama ve Kuran'ın peygamberine karşı olan kitabın yazarı ve onun yayınlanmasına katılan herkes ölümle cezalandırılacaktır." (25 Eylül 1998, *The Times* gazetesi)

Genellikle bu fetvanın "kitabı yayınlayanları" da kapsadığı unutulmakta ve Rüşdü'nün yüksek düzeyde korunma altında olmasına rağmen, yayma katkıda bulunan diğerlerinin saldırıya uğradığı,

yaralandığı hatta öldürüldüğü gözden kaçmaktadır. Kitabı İtalyancaya çeviren Ettore Capriolo saldırıya uğradı, Norveçli yayıncı William Nygaard vuruldu, Japoncaya çevirmeni Hitoshi Igarashi bıçaklanarak öldürüldü. Türkçeye çeviren Aziz Nesin vahşi Sivas katliamı yangınından son anda kurtuldu ama 35 kişi canını kaybetti.

Ama Rüşdü ve daha birçokları, daha önce defalarca İslami eleştirmelerine rağmen, bu fetva neden verildi? Bu gibi durumlarda tahmin edileceği gibi, neden, ortamın uygunluğudur. Ayetullah Humeyni ortamdaki politik sermaye çıkarabileceğini gördü. Kitap ona, Müslüman olmayan dünya ile büyük bir kriz yaratma imkanı verdi ve aynı zamanda İran'da İslamın koruyucu lideri durumuna getirdi. Humeyni'nin Salman Rüşdü'nün ölümü için çağrısı bu iki önemli politik amacı yerine getirmek için bir araçtı.

Birçok ülkede müslümanlar tarafından *Şeytan Ayetleri* ne karşı gösteriler yapılmıştı. Humeyni akıllı bir şekilde bu radikal enerjiyi topladı.

Bombay'de bir müslüman aileden doğmuş olan Rüşdü İslamın gözünde sadece kafirlikten değil, döneklilikten de suçluymuştu, dolayısıyla ölüm cezası uygundu. Rüşdü, kavramsal olarak doğuştan müslüman ama dinini değiştirmiş bir kişiydi, batı ve laik etkiler altındaydı, İngiltere'de Cambridge Üniversitesinde İslamın temeli üzerine çalışmıştı.

Bu sözünü ettiğimiz radikal enerji nereden geliyordu? Humeyni'nin politik antenlerinin hissettiği bu durumun potansiyel temeli neredeydi?

Suç ve Ceza

İran'la petrol tartışmalarını anlaşma yoluyla halletmeyi başaramayan İngiltere ve ABD, 1950'lerde bir darbe girişiminde bulundular ve Musaddık'ın devrilmesiyle İran'la Batılı güçler arasındaki ilişkiler uzun dönemli olarak bozuldu.

İki kocaman ciltlik *British Petroleum Tarihi* kitabında, MI6 ve CIA tarafından kotarılan ve şirketin tarihinin en karanlık bölümlerinden biri olan 1953 darbesine ancak birkaç satır ayrılmış olması, bu yüzyılın en önemli küçümsemelerinden biri olmalı. Şirketin tarihi, BP'nin gelişmenin önündeki en önemli tehlike ve İranlıların Batıdan radikal olarak yabancılaşmasının ana nedeni olduğunu göstermektedir.

Bağımsızlık için Mücadele

18.yüzyıldan itibaren İngilizler, Rusya'nın genişlemesi ya da Fransızların Hindistan'a ilerlemesi korkusuyla, İran ve İran körfezi bölgesinde ticari, diplomatik ve askeri olarak bulunabilmek için yoğun çaba sarfetmişlerdir. Dahası, dönemin Şahları İran'ın kaynaklarını dış kontrole bırakmak yolunda bir güçlük çıkartmadılar. Bu asıl olarak kendi yüksek harcamalarını karşılayabilmek için düşünülmüştü ama diğer taraftan İran yöneticilerinin giderek artan batılılaşma reformlarını dayatmalarının da bir yolu oldu.

Sonuç çürümüş bir krallığa karşı dinsel ve popüler bir tepki ve Batıdan olduğu kadar Rusya'dan da gelen istenmeyen dış etkilerdi. Örneğin Nasreddin Şah bir İngiliz şirketine ülkenin tütün ticareti için tekeli bir ayrıcalık verince, önde gelen dini liderlerden biri olan Mirza Hasan Şirazi tütün kullanımını yasaklayan bir fetva yayınladı ve yasa yaygın bir şekilde kabul gördü.

Muhammed Ali Şah döneminde, 1909 yılında cumhuriyetçi bir başkaldırı onu Rusya'da sürgüne zorladı. Ruslar ona askeri olarak yardımcı oldular ve tahta dönmelerini sağladılar ve ardından da cumhuriyetçilerin umutları 1907 yılından varılan bir İngiliz-Rus anlaşmasıyla ortadan kaldırıldı. İngilizler ve Ruslar buna göre yeniden şekillendirdikleri İran üzerinde egemenlik ilan ettiler.

Mayıs 1901'de zengin bir İngiliz olan William Knox D'Arcy'ye, Şah tarafından petrol

arama izni verildi ve 1908'de de petrol bulundu. Bu, bölgede petrolün ticari olarak önemli miktarda ilk defa bulunuşuydu -dolayısıyla tarihsel olarak önemli bir olaydı. Böylece 1909 yılı BP'nin doğuşuna tanık old ve ardından da İngiliz-İran Petrol şirketi kuruldu. Bu kaynak I. Dünya Savaşı boyunca İngiliz donanmasının yakıt ihtiyacını karşıladı. BP'nin açıkladığı gibi "hissedarlık şirketin işlerine daha önce olmadığı şekilde bir politik boyut kattı", 1987 yılına kadar İngiltere hisselerini elinde tuttu ve ondan sonra da küçük bir bölümünü bulundurma-ya devam etti.

Tarafsızlığını ilan etmesine rağmen İran savaşın etkilerinden zarar gördü. İngilizlerin petrol çıkardığı alanlar İngiliz, Rus ve Türk orduları için savaş alanıydı.

Daha fazla ulusal bağımsızlık için halktan gelen istek, İngilizlerden rüşvet alan başbakan Vasik Od-Dowleh'in, 1919 yılındaki Lord Curzon'un İngiliz-İran anlaşmasını kurumlaştırmaya çalışmasıyla başarılacak gibi gözükmeye başladı. 1919 yılında İran Kazaklarından bir subay olan Rıza Han'ın zorla Şah'ı devirip başa geçmesi ve Şah'ın Avrupa'ya kaçmasıyla İngiliz korumasında bir İran fikrine karşı muhalefet hareketi kazandı. Ancak o da, 1926 yılında din adamlarının muhalefeti nedeniyle Atatürk tarzı laik bir cumhuriyet kurma fikrinden vazgeçerek Rıza Şah Pehlevi ünvanını aldı. Rus etkilerinden de, Batıyla anlaşma yapma tehdidiyle korunmaya çalıştı. Ama aynı zamanda Batı etkisini de redderek bir dereceye kadar ulusal bağımsızlık yaratmada başarılı oldu.

Ama Rıza Şah da halkı ezerek hükmetmeye devam eden bir otokrat olarak kaldı. Toplumda değişikliklik sağlayın reformları baskı yoluyla uygulamaya çalıştı ve din adamlarının etkilerine de sert bir şekilde karşı çıktı. Dolayısıyla Batıdan kontrolün büyük bir kısmını geri alan Şah, bu "modernleşme" programıyla bu defa da içerden, uzun süredir yerleşmiş olan Batı etkisini devam ettirdi.

Ardından hicab, ya da peçenin 1936'da yasaklanmasıyla Şah'ın laikliğine karşı bildik geleneksel değerlere ve dine doğru hareketlenme başladı.

Kadınlar her zaman ahlakın kamudaki yansıması olarak görülmüştür. Peçenin kaldırılması ve erkeklerle beraber kadınların da Tahran Üniversitesine alınmaya başlanması din adamları tarafından ulusun ahlakına yapılan bir

saldırı olarak kabul edildi. Kum şehrinde tanınmış müftülerden olan, öğrencileri arasında Humeyni'nin de bulunduğu Ayetullah Hüseyin Kumi ve Ayetullah Taki Bafki peçenin kaldırılmasına karşı bir kampanya başlattılar. Rıza Şah birincisini Irak'a, diğerini de Rey'e sürgüne yolladı.

Şah'a karşı toplumsal direnişi örgütlemeye din adamları hazır bir kanaldılar. İran'daki radikal

İslamın kökleri belki de kişinin kendine saygı ihtiyacı ve kişinin kendi karakterini dini bir miras olarak ileri sürmesindedir. Belki de İran halkı bir zamanlar saygın olan ülkelerinin 'tanınmaz bir duruma' düştüğünü hissettiler.

Petrol için savaş gerçekten başlıyor

Şah, yönetimi için destek sağla-

Emperyalizm petrol için Orta Asya'da yeni haritalar hazırlamaya her zaman hazırdır. Bütün tarihi bunun kanıtıdır.

Her zaman kâr güdüsünden başka ana güdüsü olmayan emperyalizm, en basit insan haklarının bile bundan çok çok sonra geldiğini sürekli gösteriyor. Bu güdüyü kamçulamak için dünya ticareti ellerinde birer sopadır.

yabilme çabasıyla 1932 yılında İngiliz-İran Petrol şirketinin imtiyazlarını kaldırdı. Bunlar bir sene sonra daha küçük bir alanı kapsar şekilde ve İran'ın hisselerini arttırarak yeniden getirildi. Bu İran'ın her ne kadar yabancı teknik yardıma ihtiyacı varsa da kaynaklarının sömürülmesinde pazarlık gücü olduğunu gösterdi.

İngiltere ve Rusya'yla ilişkileri bu denli koparıldıktan sonra, ticaret bağları ihtiyacıyla II. Dünya Savaşı başlamadan önce Almanya, İran'ın en önemli ticaret ortağı haline geldi. 1936'da adı Pers krallığı olmaktan İran'a değişen ülke tarafsızlığını ilan etti ama savaştan korunmada başarılı olmadı. Alman şirketlerini çıkarması istendiğinde reddeden İran'a karşı düşmanlık büyüdü. 1941 yılında Sovyetler Birliği'nin Almanya tarafından işgal edilmesi müteffik güçlerin Avrupa ve Sovyet toprakları arasındaki tek geçişin İran üzerinden olması sonucunu getirdi. Böylece 26 Ağustos 1941'de İran aynı zamanda batıdan İngiltere ve kuzeyden Sovyetler Birliği tarafından işgal edildi. Rıza Şah tahttan çekildi ve yerini oğlu Muhammed Şah'a bıraktı.

Savaştan sonra Amerikalılar ve Ruslar daha İran halkı savaşın ekonomik ve sosyal yararlarını sarmaya vakit bulamadan petrol hakları için İran'ı bir taraftan diğerine çekistirmeye başladılar. Yabancı karşıtı duygular artık meclisin dış ülkelere daha fazla petrol arama hakkı verilmemesi için yasa geçirmesine imkan tanıdı. Ardından 2'ye karşı 102 oyla kendi petrolünü kendisi çıkarma kararı aldı. Ancak savaşın hemen ardından Batının İran'a karşı daha iyileşen tavrı ve Rusya ya da İngiltere'ye nazaran coğrafi uzaklık nedeniyle Amerikan askeri yardımı kabul edildi.

Ancak, gelenek ve modernleşme üzerine İran'da kutuplaşan görüşlerin bir göstergesi olarak 1946'da *Fayadan-ı İslami* adlı bir grup, laikliği savunan ve Şia

inancına saldıran ünlü bir tarihçi olan Ahmet Kasravi'yi öldürdü. Bir diğer anlaşma da İngiliz-İran şirketi tarafından 1949'da yapılmıştı ve uluscu muhalefeti daha da radikalleştirdi. 1951 Mart'ında *Fayadan-ı İslami*, petrolü ulusallaştırma yasası geçirdi ve bu şirketin İngiliz ortağı ülkeyi terketti. Başbakanlık, ulusallaştırma kampanyasını yürüten Muhammed Musaddık'a geçti. Petrol üretiminin düşmesinden ötürü İran ekonomisi hemen zarar görmeye başladı ama kamu desteği Musaddık'ın politikalarının ardındaydı.

Ancak ekonomik baskılar, İngiliz ambargosunun da etkisiyle daha da kötüleşti ve bunlar Musaddık'ın otokratik güç kullanarak karşı koymaya çalıştığı rahatsızlıklara etkiye bulundu. Meclisin dağıtılması din adamlarının daha da yabancılaşmasına ve dini etkilerin daha da radikalleşmesine sebep oldu.

İran-İngiltere Petrol şirketi İran'ın petrolünü ulusallaştırmasını Uluslararası Adalet Divanına taşıdı. Ancak en iyi hukukçuları göndermesine rağmen İngiltere davayı kaybetti. İran'ın, uluslararası hukuka karşı davranmadığı söylendi. Zamanın İngiltere Yakıt ve Enerji Bakanı'nın görüşleri şöyleydi:

"Petrol gibi minerallerde İranlılar elbette bir telif hakkına sahiptirler ama bu yüzde 50 ya da daha fazlasına sahip oldukları hakları hiçbir katkı yapmadan almaktadırlar." (Mark Curtis, *Gücün İhratları*, sayfa.88, 1995)

İngiliz-İran Petrol Şirketi daha sonraki teşebbüslerinde de İran'dan istediklerini alamadı ve stratejileri karanlıklaşarak başbakan Musaddık'ı hükümetten düşürmek ve batı taraftarı Şah'ı başa geçirmek amacına yöneldi. İngiltere'nin İran büyükelçisinin Musaddık'ın Ulusal Cephe Partisi'nin en politik bütünlük olduğunu ifade etmesine rağmen,

Amerikalılar İngilizlerin kayıplarıyla özel olarak ilgili değillerdi. Ancak İngiltere Amerika'nın bölgedeki soğuk savaş politikalarını kullanarak, bereber Musaddık hükümetini devirmeye koyuldular. Başbakanın tarafsız tutumu, "komünistlere karşı zayıflık" olarak adlandırıldı. İngiltere'nin yeni yaklaşımı, Tahran'daki üstü örtülü işlerden sorumlu olan MI6 ajanı Christopher Woodhouse tarafından şu şekilde açıklanıyor:

"Amerikalılar sorunu İngiliz-İran Petrol Şirketinin konumunu düzeltmek yerine komünizm olarak görürlerse bizimle çalışmaya daha istekli olurlar. (C.M. Woodhouse, *Birseyler Riskli*, sayfa.110)"

Elbette, İngiliz hükümeti bu gerçeği örtmek zorundaydı. Dışişleri Bakanlığı,

"(...) majestelerinin hükümeti uluscu bir İran'a saldırıyor görüntüsünden her ne pahasına olursa olsun kaçınılmazdır (M. Curtis, s.94)" diyordu.

İngilizler aynı zamanda iki önemli tüccar olan Raşidiyan kardeşlerle ilişki kurdular. Bu "kardeşler" operasyonda önemli görevler üstlendiler.

Zenginliklerinin yanısıra, iki ayrı yetenekleri vardı: Mecliste ve piyasalarda görüşleri etkileyebilirler ve daha da önemlisi İran siyasetini etkileyen sokak ceterlerini harekete geçirebilirlerdi.

Geniş örtülü operasyonlar sü-

rerken -Musaddık'ın güvenlik şefinin öldürülmesini de içeren daha sonraki darbe 'Operasyon Ajax' için planlar yapılmaktaydı. Her ne kadar BP tarihçisi bir dipnotta bu suçlamayı reddetse de Mustafa Elm İngiliz-İran Petrol Şirketinin bu son eylemi teşvik ettiğini iddia etmektedir. Darbe CIA ve MI6 tarafından örgütlenmiş geniş gurupların gösterileriyle başladı. O zamanlar bir CIA ajanı olan Richard Cottam tarafından anlatıldığı üzere:

"Tahran'ın kuzeyinden gelen ve darbeye belirleyici olan sokak çetesi ücretli bir guruptu. Bunlar dolar karşılığı tutulmuştu ve ödenen paranın miktarı oldukça yüksek olmuş olsa gerek." (M. Curtis, s.93)

Amerikalıların bu karışıklıkları, Komünist Tudeh partisinin Moskova'nın teşvikiyle bir başkaldırısı diye propaganda etmesi Musaddık'ın halk desteğini azalttı ve Şah'a karşı olan düşmanlık umursamazlık haline geldi. 19 Ağustos 1953'de Amerika ve İngiltere tarafından Musaddık'ın yerine başbakan olarak seçilen General Fazullah Zenedi yönetimindeki güçler Musaddık'ın evini koruyan güçleri sonunda yendiler. Aynı gün Zahedi Musaddık'ın yerini aldı ve Şah Roma'daki otelinden çağrıldı.

Londra'da İngiltere-İran petrol şirketinin hisseleri borsada bir anda arttı!

Musaddık'ı hükümetten devirmeye yardım ettikten sonra Amerikalılar ve İngilizler şimdiki petrol için anlaşma sağlayabilirlerdi.

Şimdi şirketin adı BP olarak değişmiş ve Uluslararası konsorsiyumda İran'la hisselerin yüzde 40'ını alarak anlaşma sağlamıştı ve bu Şah'ın düşürülüşüne kadar devam etti.

Çok fazla modernleşme

İran halkına yapılan hakaret iyice yükseldi ve korkunç totaliter bir yönetimle Şah'ın "beyaz devrimi" ona uluslararası alanda inanılmaz bir "insan hakları" kayıdı sağladı. Şah modernleşme ve laik reformlarına devam ederken bireysel söz hakkı özgürlüğünü kısıtlamaya devam etti. Toprak reformu ve kadınların özgürleştirilmesi, seçimlerin ne kadar özgür ve açık olmaktan uzak olduğu düşünüldüğünde hiçbir şey ifade etmiyordu.

Ancak bu reformlar sürekli olarak otoritelerini kaybettiklerini gören ve müslüman geleneklerinin çöktüğünü düşünen dini liderler için çok önemliydi. 1963 Haziran'ında Ayetullah Humeyni şiddetli bir şekilde Şah'a saldırdığı konuşmasından sonra ayaklanmalara sebep oldu. (Salman Rüşdü'nün başına ödül koyan 15.Kordad Vakfı adını bu ilk İslami başkaldırından almaktadır.) Kraliyetin tepkisi sert oldu ve Humeyni 14 yıl boyunca Irak'ta sürgüne yollandı. İslami direnişin tepkisi de sert oldu, 1965'de *Fayadan-e İslami* Şah'ın başbakanı Hasan Ali Mansur'u öldürdü.

Durum elbette, Amerika'da Jimmy Carter'ın insan hakları konusunda daha "hassas!" olan başkanlığı süresince gösterdiği baskılara rağmen, sosyal ve politik olarak sallantılıydı. Daha liberal olan Ulusal Cephe Partisinin muhalefeti, sürgündeki dini liderin yeni kurduğu İslami Devrim Konseyinden daha güçsüzdü ve 1 Şubat 1979'da Humeyni Tahran'a muhteşem bir karşılama eşliğinde döndü.

Ardından Batıda ve Doğuda laik ülkelerle Şah zamanında ku-

rumuş diplomatik bağlar zayıfladı. Ayetullah'ın dış politikası "ne doğu, ne batı" idi: Fanatik bir umutsuzluk içinde İranlılar bir çeşit bağımsızlık ilan ettiler.

Bu korkunç dönem boyunca, İslami Devrim tarafından reddedilene kadar BP koşullardan yararlanmayı bildi.

Batı basımında Şah zamanındaki politik kurbanlara yapılanlar ve özellikle Şah'ın gizli polisi SAVAK'ın eylemlerinden hiç söz edilmez. Bunlar düşünüldüğünde Ayetullah Humeyni'nin Salman Rüşdü'ye karşı fetva çıkarması paranoid bir delinin boş lafları değil, belki de onun inancına bir İngiliz vatandaşı tarafından yapılan saldırıya karşı bir tepki gibi gelmektedir. Bu anlamsızlıkta bir anlam sezilebilir.

Savaş çekişmesi sürüyor

İran, İslam Devriminden bu yana Batının 1 numaralı düşmanı haline geldi. Ekonomik yatırımlar Batının İran'a karşı kullandığı en önemli silahları oldu. Ancak bunlar ekonomik ve politik güçler istediğinde ya kaldırdı ya da yuvasatıldı.

Bütün gelişmeler öyle gösteriyor ki, İngiliz emperyalistlerinin son zamanlarda İran hükümetine yaklaşmasının ve Humeyni'nin başını çektiği İran uzlaşmazlarının Salman Rüşdü konusunda herhangi bir gelişmenin önüne geçmesinin arkasında yatanın bu olduğudur.

İngiltere'nin biraz da kendini beğenmişcesine beklentisi, başını başkan Hatemi'nin çektiği ılımlıların etkinlik kazanacağıdır. İlimliler, daha çok Amerika'nın petrol ambargosu yüzünden iyi durumda olmayan İran'ın ekonomik duruma pragmatik bir yaklaşım sayesinde batıyla ticari ilişkilere daha açıklar.

Özellikle eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinin rezervlerinin batıya açılması konusunda son diplomatik gelişmeler yine petrol etrafında gelişmektedir. Burada sorun bir yere kadar rezervleri kullanabilmek ama daha da önemlisi her kim bunu satın alacaksa oraya nasıl taşınacağı -Batı Avrupa, ABD, Doğu Asya.

Petrol ve gaz boru hatları emperyalist ülkelere kan taşıyan damarlar gibidir. Sovyetler zamanında petrol kuzeye, Rus boru hattıyla taşınmaktaydı. Şimdi Ruslar buralardaki kontrolü kaybedince büyük batılı petrol şirketleri kaynakları başka taraflara akıtmak niyetindedir. ABD, İsrail baskısı altında hem İran hem de Rus toprakları kullanılmadan bir boru hattı kurulmasına karar verildi, birisi Türkiye'den, diğeri de kuzeye doğru Rusya üzerinden geçecek.

Avrupa Birliği, ABD'den daha az İran karşıtıdır. Almanya önemli ilerlemeler katederken İngiltere Rüşdü olayı yüzünden İran ile kârli ticaret ilişkilerinden geri kalmıştı. İngiltere'nin İran hükümetiyle görüşmelerinde, Avrupa Birliği'nin bölge petrolünün taşınmasında daha diplomatik politikalarını benimsediği gözlenmektedir.

Bütün bunlar arasında İran'da insan hakları gasplarından çeken insanların kaderi (Uluslararası Af Örgütü'nün bile belirlediği üzere) unutulmaktadır.

İngiltere'nin ekonomik ve stratejik yararı ve BP'nin ekonomik çıkarlarının önde geliyor olması kimse için sürpriz değildir.

Dahası, BP'nin İran'da Ekim 1998'de bir fuara katıldı. İşaretler insan haklarının politikadan sonra geldiğini, bunun da dünya ticaretinin ardında kaldığını göstermektedir. ●

ALEVI HAKLARIN MÜCADELESİ İŞÇİ SINIFININ MÜCADELESİNDEN KOPARILAMAYACAK

FP GENEL BAŞKANI RECAİ KUTAN HERCAİLİK YAPMADI, PARTİSİNİN "ALEVİ" ANLAYIŞINI DIŞAVURDU

HALİL DERVİŞ

FP Genel Başkanı Recai Kutan, Suriye krizi üzerinde partisinin görüşlerini açıklarken, "Suriye'yi bir nevi bir nevi sapık Alevi anlayışı içerisinde olan ve kendilerine Nusayri denilen yüzde 10'luk bir azınlık yönetiyor. Ülkenin yüzde 90'ı Sunnidir. Suriye'nin yumuşak karnı Nusayri'dir" diye konuşuyor. Ardından uyarmalar sonucu sözde söylediklerini düzeltiyor: "Suriye'deki Nusayriyle bizim Alevi kardeşlerimiz arasında hiçbir benzerlik yok. Onlar sapık anlayış içerisinde. İkisini karşılaştırmak bile bizim Alevi kardeşlerimize iftiradır." Toplumdan çeşitli demokratik kuruluşlardan tepki görünce, vaktiyle Tayyip Erdoğan'ın, hem Cem evini yıktırıp hem de sıkılmadan söylediği "Ben daha Aleviyim" tümcesini tekrarlıyor.

Recai'nin Hercaılığı Değil

Baştan şunu vurgulayalım: Kutan'ın Nusayriyle sapık nitelemesi, "Recai'nin hercaılığı" değil, FP'nin (yani siyasal İslamcılarının), Alevilik ve Aleviler hakkında düşüncülerinin bilinçli dışavurumudur. Ama koskoca Alevi toplumundan beklenen kitlesel tepkiyi görmemiştir. Hakaret davası açarak, manevi tazminat istemek yetmiyor. Kitlesel protestolarla, ülke çapında FP merkez binaları önünde gerekli ders verilmeliydi. Çünkü bu dışavurum, Alevi inancına büyük hakaretle birlikte, Alevileri bölmeye ve birbirine hasım etmeğe de yöneliktir. O dönemde Türkiye-Suriye arasında yaşanan Abdullah Öcalan gerginliğini bahane edip, Sünni çoğunluk üzerinde, Alevi inançlı kişilerin devlet yönetiminde söz sahibi olmalarını tehlikeli sayarak önünü kesmek gerektiği imajını yaratmaktadır. Eski partisi iktidardayken Suriye'yi önemli bir İslam ülkesi görerek, Başkan Hafız El-Esad'ı yüksek düzeyde ziyaretlerde bulunurlarken, "Nusayriyle sapık Aleviler" değildi, şimdi mi "sapık" oldular?

Kamuoyunda, Hafız El-Esad Suriye'sine karşı öfke ve kızgınlığın kabarıp yükseltildiği dönemde, iktidardaki Nusayriyle karşı "sapık Alevilik" suçlaması, Türkiye'deki koca Alevi (Türk, Kürt, Nusayri-Arap) toplumu aleyhine tehlikeli bir mesajdan

başka birşey olamaz. Bu ikiyüzlü davranış, Sünniler arasında aAlevi düşmanlığını körüklemektedir.

Aleviliğe böyle bir saldırıyla, Esad'ın baskıcı yönetimi ve Türkiye'ye karşı tavır, onun Nusayri olmasından ve Alevi inancından kaynaklanıyormuş gibi gösteriliyor. Oysa Heterodoks İslam olarak Aleviliğin hangi kolu ve hangi türevi olursa olsun, bu inanç sisteminde "eline, beline ve diline sadık" sağlam bir bireysel ahlak temel vardır. Yüzlerce yıldır kadın ve erkek, eşikte oturanla döşekte (postta, makamda) oturanı birbirine eşit sayan, "yol sürdürmektedir" ilkesiyle inanç önderlerini seçen bir demokrasi anlayışı sürdürüldüğü gibi, Aleviler aynı zamanda "ortak çalışıp birlikte yiyen, ortak kazanıp eşit paylaşan" bir toplumsal anlayışın sahibidirler.

Hafız El-Esad ise Aleviliğin gerçek özüne uygun hareket etmemiştir. 60'lı yılların sonlarında Türkiye'de de sivil-asker bir gurup solun benimsediği Baas Partisi'nin Sol Cunta! anlayışı bu öze zaten aykırıydı. Esad, 1969'da darbeyle iktidara geldiği andan itibaren de Alevilikten uzaklaşmaya başlamıştı. İki yıl sonra, "Şerefim ve inancım üzerine and içerim" biçiminde başkanlık yeminini "Allahü Ekber adına yemin ediyorum" diye değiştirmiş. 1974'de Hacca gitmesi, o dönem İranlı Ayetullahlardan, Alevilerin Şii olduklarına dair fetva çıkartması ve Başkan olarak Cuma namazlarına katılmasıyla, laikliği bıraktığı gibi, Alevilikten de tamamıyla uzaklaşmış bulunuyordu. Bu Ortodoks İslami öğeler gösteriyor ki, Suriye yönetiminde gerçek Nusayri Alevi inancı egemen değildir. Öyleyse Recai Kutan'ın "sapıklık" saldırısı düpedüz bilinçlidir.

Ve Siyasi Kaza Da Değildir

FP Genel Başkan Yardımcısı Aydın Menderes:

"Sadece trafikte kaza olmaz, siyasette de kaza olur. Maksudı aşan birşey olduğu kesin. Kutan'ın konuşmasındaki temel yanlış, insanları, devletleri, toplumları inançlarıyla ve ideolojileriyle değerlendirmesidir. Şimdi Nusayriyle öyle de, Hindulara, Budistlere ne diyeceğiz? Bir şeyleri, birilerini yüceltmek ya

da küçültmek için din, inanç ve mezheplerine, ideolojilerine, siyasi görüşlerine bakmayı bir referans olmaktan çıkarmak gerekir. Savunulacak bir tarafı yok bu sözlerin..." (Milliyet, 16 Ekim 1998)

Demokratça söylem olarak nitelendirilebilir son cümleler. Bunları okuyanlar herhalde, söyleyen kişiye en azından FP'de ne aradığını sormayı, içlerinden geçirmişlerdir.

Aydın Menderes, Kutan'ın siyasi kaza yaptığını söylüyor. Bir fiziksel kazanın üzücü tahribatını yaşamakta olan Genel Başkan Yardımcısı, bu kazanın Alevi toplumu üzerindeki alçaltıcı manevi tahribatını anlamış olmalıdır. Yukarıdaki sözlerinde gerçekten içtenlik varsa, Recai Kutan'a, ülkemizde yaşayan 2 milyon üzerindeki Nusayri Alevilerden medya yoluyla özür dilemesi gerektiğini söylemiş olmalıydı. Bu konuda çaba göstermeliydi. Sanmıyoruz. Gerçi göstermiş olsaydı da özür dilemezdi. Çünkü FP'nin Alevilere bakış açısı RP'ninkinden farklı değil ki. Onlara göre Aleviler sapıktır, mühliddir-zındıktır, kafir rafizidirler ve mum söndürürler; binnar edilmeli, yani yakılmalıydılar! Sivas'ta yakmadılar mı? Yaktılar, yaktılar ve yakanların avukatlığını yaparak apaçık ve korkusuzca bu korkunç eylemi üstlendiler. Asil ve gizli düşünceleri budur Siyasal İslamcılarının. Değilse, Recai Kutan özür dileyerek bunu göstermeliydi!

Ortodoks İslamın Sünni şeriatı Alevileri dinden çıkmış, dinsiz (rafizi, mühlid), Şii şeriatı ise azgınlık, aşırılık (Gulat) olarak değerlendiren kafir sayar ve onlara karşı cihadı (din savaşını) farz görürler. Emevi'lerden itibaren, Cumhuriyet Türkiye'si'ne gelinceye dek, hangi adlarla olursa olsun, İslam ülkelerindeki yönetimler teokratik, yani tanrısal yasaların uygulandığı din ve şeriat devletleriydi. Bu devletlerde (Emevi, Abbasi, Fatımi, İran Selçuklusu, Memlük, Anadolu Selçuklusu, Osmanlı...) sürekli egemen yönetim olmuş Ortodoks İslamın, Heterodoks İslam olarak Aleviliğe (çok sayıdaki kolları ve türevlerine) ve Alevilere bakışı hiçbir şekilde değişmemiştir. İslam Devletleri tarihi, Alevi halkların, hemen hepsi toplu kırımlarla sonlanan, çok sayıda inanç

özgürlüğü ve baskıcı yönetimlerden kurtulma mücadeleleriyle doludur. Ne Şeriat yönetimleri Alevilere karşı cihatlarından, ne de Aleviler inançlarından vazgeçmişlerdir. Din ve Şeriat devletleri başka dinlere ve mensuplarına gösterdikleri hoşgörüyü, kesinlikle Alevi halklara göstermemişler. Aleviler hakkında, inançlarından dönmelerinden başka hoşgörüyü yolu yoktu. Aleviler de bunu yapmamış, tarih boyu baskı, zulüm ve kırımlara rağmen İslam şeriatına karşı kesintisiz direnişlerdir.

Anayasasında laiklik ilkesi yer almış ve laik bir cumhuriyet olarak tanımlanan 21.yüzyıl Türkiye'sinde, bir siyasi partinin başkanı inancında olmayanlara sapık diyorsa, o parti ortaçağı yaşamaktadır. Günümüzün partisi değildir. Başdöndürücü ilerlemelerin teknik ve iletişim araçlarını da kullansalar yüzyılın partisi olamaz.

Kişiler ve toplulukları kendi inancının ölçütleri içinde değerlendiren suçlayanlar, onlara yaşama hakkı tanımak istemeyen dinci faşist kafalardır. Recai Kutan ve partisinin hedeflediği şeriat yönetimi, tıpkı Osmanlı gibi Alevi toplumuna sünileştirmeyi dayatacak ve kabul etmedikleri takdirde dinsel fetvalarla cihad ilan edeceğinden hiç kuşku duyulmasın. Bilinçsizce ya da çıkarları için siyasal İslamı destekleme yanlısına düşen bazı Aleviler, onların bu hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmakta. Öbür yandan, gerici sağ siyasetlerle, dinci partinin bu denli güçlenmesine ortam hazırlamış sözde laik devlet yönetimine "Aleviliği monte etmek" isteyen yoldüşkünleri de kolları sıvamış son hızla koşuyorlar!

Hele şu, kendilerinin de Ali ve Evlatlarını sevdiğini ileri sürüp, 'ben daha Aleviyim' demeleri yok mu? İnsanı çileden çıkartıyor bu riyakar söylem! Kutan ve diğerleri, daha da ötesinde tüm Sünni müslümanlar; Ali ve Ehlibeiti, evlatlarını nasıl Aleviler gibi sevebilirler? Bir kere şeriate, kendi inançlarına aykırıdır. Alevi inançlılar için bu kişiler birer tanrısal parçadır, kendi zamanlarının Tanrı mazharıdır. Her çağda velilerle görünüm alanına çıkmayı da sürdürürler. Demek ki Alevilerde Ali ve evlatlarına karşı sevginin de ötesinde derece derece bir

tapınma vardır. Ortodoks İslam'da bu, Tanrıya şirk koşmak, müşrikliktir. Eğer Kutan Ali ve evlatlarını, onlar gibi seviyorsa(!) ve daha Aleviyse dininden çıkmıştır, buyursun gelsin. Özünü Dar'a çekip arılanı paklamışsa kendisini yine de kabul ederiz; "Yetmiş iki millet birdir bize"

Nusayri-Arap Alevilerin, Anadolu'nun başka bölgelerinde yaşayan Alevilerle "ilgisi olmadığı" yalanının üzerinde bile durmayacağız. Ancak, bir Alevi derneği (İstanbul Pir Sultan Dernekleri) başkanının yaptığı gibi, "bizim Nusayri Alevilerle benzerliğimiz yoktur" diyerek bu büyük yanlış yineleyen bazı Alevilere de, Aleviliği inanç ve tarihsel bağlamda çok iyi incelemelerini şiddetle anımsatıyoruz. Bazı biçimsel nüans farklılıklar nedeniyle kasıtlı abartmalar yapılarak, Aleviliğin bin parçaya bölünmesi amaçlanıyor. Evrenselliğine darbe vurulmak isteniyor. Öyle ki, Gazi Üniversitesi'nden bir gurup Türk-İslam Sentezçisinin temsil ettiği "Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi" yayın organı "Hacı Bektaş Veli Dergisi"nde bir öğretim üyesinin inceleme yazısının başlığı "Çubuk Yöresi Aleviliği..." olabiliyor. Yörelere, beldelere kadar Alevilik bölünüp farklılaştırılıyorsa, ardında düşmanca kötü niyetlerin varlığı sezilmez olur mu?

Bu arada Nusayri Alevi inancının kökeni ve ilkelerine ilişkin kısa bir bilgi geçmeyi de gerekli gördük. Nusayri dostlarımız da, inanç ve düşüncelerini, gelenekleri ve tapınmalarını, takıyye yapmadan yazarak, anlatarak açıklamalarını en içten duygularımızla rica ediyoruz. Hiç kimsenin kendi dinsel inancı açısından bakarak, farklı inançları değerlendirmeye hakkı yoktur yirmibirinci yüzyılda. Kutsal sırrı saklamak uğruna artık iftiralara uğramaktan kurtulalım

Nusayri Aleviliği Ve Nusayriiler

Onuncu İmam Alaliyyün Naki'ye (827-868) yakınlığı ve onu izlediği bilinen Muhammed b. Nusayri'den (Öl.883) adını almıştır, Nusayri Aleviliği. Onlarda Ali Tanrılık makamında, Muhammed onun Peygamberi, Salman ise ikisi arasında kapıdır. Ali

mana (ilk ve gerçek anlam), Muhammed ism (bu gerçeğin adı), Salman bab (açıklayan gerçeğe götüren kapı) olarak nitelendirilir. Bu üçlem Nusayri Alevilerde Ayn-Mim-Sin (A-M-S) başlangıç harfleriyle ifade edilip kutsanır.

En eski Nusayri metinleri olarak bilinen Kitab al-Haft (Yedi Kitap), 12.yüzyılın ilk yarısında, Suriyedeki kalelerinde, İsmaililerin Mustali koluna bağlı Tayyibiler'e yenilip onların aralarına karışmış Nusayrilere kalmıştır. Bu yapıt, Mufaddal al-Sayrafi'ye atfedilen yapıtlardan en tanınmış olan "Kitab al-haft wa'l-azilla"dır. İmam Cafer'in batını görüşlerini yansıtmaktadır. Hattabilerin bir kolu olan bunlar da İmam Cafer'i, Ehlibeyt soyundan ve yaşayan İmam olarak tanrısalılaştırıyorlardı. Bu kola Mufaddaliler (Mufaddaliyya) denilmekteydi. (Farhad Daftary, *The Ismailis, Their history and doctrines*, 2.Baskı, Cambridge University Press-1992, s.100-101, Dipnt. 53,54)

Aynı şekilde 8.yüzyılda, İmam Bakır ve Cafer çevresindeki ilk heterodoks İslam (Alevi) yorum-

bilgimin kasketisin. Kendimizi ve sırrımızı sana emanet ediyorum" dediği kişidir. Cafer'in oğlu İmam İsmailin de öğretmeni, manevi babasıdır. Abul Khattab'ın bu aile ile ilişkisi, Muhammed'in kendi ev halkından, yani Ehlibeyt'ten saydığı Salman-ı Farisi'yle olan yakınlığıyla aynıdır. Diğer yandan Nusayri'nin İmam Naki ve oğlu Hasan ül-Askeri ile ilişkileri de aynı yakınlık derecesindedir. Muhammed b. Nusayri de Oniki İmamlara açılan (Bab) kapıdır.

Bu kitaplardaki birçok bilgi ve kavramlar, İmam Cafer Sadık Buyruğu, Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ı, Kaygusuz Abdal'ın risaleleri, Şah Hatayi, Pir Sultan, Kul Himmet Virani Abdal vb. Alevi-Bektaşî ozanlarının nefeslerinde, deyişlerinde yansımaktadır. Hacı Bektaş Veli, 13.yy dan beri Anadolu'da ve Balkanlarda yaşayan Alevi-Bektaşîler için nasıl Kutb'ul Evliya, yani veliler ulusu ve serçeşme ise, Muhammed bin Nusayri de, 9.yydan beri Kilikya bölgesinde (Adana, Mersin, İskenderun, Tarsus, Antakya) ve Suriye'de, Lübnan'da yaşayan Arap Aleviler için (Bünyamin de İran'daki Ahl-

Heterodoks İslam'ın(Aleviliğin) bir kolu olarak Druziliğin, Nusayrilikle düşünce ve inanç yapılanmaları ve ritüellerinin büyük çapta benzeşim göstermesi çok doğaldır. Çünkü yüzyıllarca aynı bölgelerde yaşamakta ve aynı dili (Arapça) konuşmaktalar.

Hamza ve İsmail b. Muhammed al-Tamimi tarafından altı kitap halinde düzenlenmiş Druzi yazıları Nusayrilere için de kutsaldır. Rasail al-Hikma (Akıl, hikmet kitapları) ya da al-Hikma, al-Sharifa adını taşıyan bu kitaplar inanç önderleri Şeyhlerin tekelindedir. Okumayanlar, kitapların nerede olduğunu ve doğal olarak içeriğini de bilmezler. Okuyanlar ise, nerede olduğunu değil ama gerektiği kadarını sadece yola girecek olanlara anlatırlar. Çünkü bu kutsal yazılar aynı zamanda kutsal sırlardır. İnanç yapılanmasında toplum iki sınıfa ayrılır: Birincisi inanç ve tapınma gerçeklerinin içine, yani inandıkları gerçeklere götüren yola girmiş olanlar, yani Ukkal (akıl'ın çoğulu, akıllılar, bilgin kişiler anlamında). İkincisi ise, yola girmemiş ve kutsal yazıları okumalarına izin verilmeyen toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan "bilgisizler" anlamındaki Cuhhal (Cahil'in çoğulu) kesim. Her yetişkin Druzi ve Nusayri, önemli bir hazırlık ve duruşmadan sonra yola girebilir. Yola girince, inançsal yaşamı sıkı bir biçimde sürdürmek zorundadır. Akıllılar arasında daha fazla bilgi sahibi olanlara, topluluk içerisinde Şeyhler olarak, özel yetkiler verilmiştir.

Ölüm-ötesi ve Evren üzerinde kapsamlı öğretilere sahip olan Druziler ve Nusayrilere, Tenasuh'a (Ruhgöçü, yeniden doğuş) inanırlar. Ancak Nusayrilere Tenasuh inancında Druzilerden ayrılırlar. Nusayri Alevilere göre, günahkar kişilerin ruhları, diriliş dönümünü hayvan vücutlarında dünyaya gelerek tamamlar. (Farhad Daftary, *agy. s.200*)

Batılıların metempsychosis sözcüğüyle karşıladıkları tenasuh, Nusayri Alevilerinde çok önemli bir inançsal dogmadır: Her inanan kişi, Ali'nin yönettiği gökyüzünde, yıldızlar arasındaki alacağı yere ulaşmadan önce tam yedi kere beden değiştirir, ruhsal dönüşüm yaşar. Eğer ayıplanmaya layıkta, kabahatlarının bedelini ödeme tamalanıncaya kadar bir müslüman ya da hristiyan olarak yeniden doğar. Ali'ye tapınmamış inançsızlar ise bazı hayvanların biçiminde tekrar hayata döner...

Bu ruhsal dönüşümü, Alevi-Bektaşî ozanlarının büyük çoğunluğu yazdıkları "devriye" türü şiirlerinde işlemişlerdir. Öyle ki bir çeşit, maddenin yok olmadığı, biçim değiştirdiği ilkesinin mistik yansımaları ya da yansıtılmasıdır. Ruhsal dönüşüm ya da ruhun ölümden sonra başka bir vücutta geri döndüğü öğretisi, öbür dünya ve cennet-cehennem kavramlarını yadsır. Yani ruhların öbür dünyada ödüllendirilmesi ve cezalandırılması, büyük yargılama günü diye birşey yoktur anlamına çıkar. Zaten Heterodoks İslamın (Aleviliğin) bütün kollarında Ortodoksizmin yargılama günü, cenneti ve cehennemi nesnel dünyaya taşınmış ve burada olduğuna inanılmaktadır. Değişik biçimlerdeki toplu tapınmalarında, yola giriş törenlerinde bu yargılamalar, ödül ve cezalandırılma sonuçlarıyla her zaman yaşanır. Ruhların, insan ve hayvan vücutlarında dünyaya dönüşleri de ödüllendirme ve cezalandırmanın bir diğer dünyasal versiyonudur. Nusayrilik, Ali tanrısalığına

bağlı olarak ilk kez Sabailikle ortaya çıkan Heterodoks İslamın (Aleviliğin), en az değişime uğramış ve 1350 yıllık batını öze en fazla sadık kalmış koludur. Ancak belirtmek gerekir ki, tarih boyu inancının felsefesini, kurum ve ilkelerini kendi topluluğunun bir kesimine (Cuhal, yola girmemiş olanlar) bile açıklamamayı, "sır saklama" kutsal yaptırımına bağlamış. Çok kere yaşadıkları topraklara egemen olan baskıcı Ortodoks inançlı (Şii-Sünni,Hristiyan) toplum ve yönetimlere takıyye ile uyum sağlamaya gitmiştir. Belki de bugün Suriye ve Türkiye'de yaşayan Arap halklarından 3 milyona yakın Nusayri Aleviler, böylesi bir inanç siyasetiyle varlığını sürdürebilmiştir.

"Kitab Al-Macmu" Ve Nusayrilik

Nusayri öğretilerinin felsefi ayrıntıları, Ali inancının temel ilkeleri ve tapınma kurumları Kitab al-Macmu isimli anonim kitapta toplanmıştır. Yüzyılın başında R. Dussaud tarafından, "Nusayrilere Dini ve Tarihi" (Histoire et Religion de Nosairis, Paris-1900) başlığı altında Fransızca'ya çevrilmiş olan bu kitaptan bazı bilgiler geçerek, şimdi Nusayri Aleviliğini daha yakından tanıyalım:

Nusayrilere tıpkı İsmaililer gibi zaman boyutunu, her biri kendi tanrısal mazharına (görünüm alanına çıkmış bir tanrıya) sahip yedi devreye (dönüşüme) bölerler. (Bu, Harran Sabenlerinin inanç öğretisini andırır; bu öğretilere yaratıcı (tanrı), özünde tektir fakat bedenler içinde nesnellik kazanmalarıyla artmış ve bu vücutlar dünyayı yöneten yedi gezegen olmuştur.) İsmaili ve Druzilere göre, her dönüşüm içinde yeni dinin emanet edildiği natık (konuşan, bildiren, tebliğci) olarak bir peygamber gözükür. Natık, birincisi esas (temel, asıl) olan yedi kişilik içinde artış gösterir. Esaslar, İsmaili ve Druziler arasında (Ali dışında) natıklar'a oranla daha aşağı derecede görülür. Nusayrilere ise esaslar (Abel, Seth, Joseph, Joshus, Asaph, Peter-Shemaun ve Ali), natıklar'dan (Adem, Nuh, Yakub, Musa, Süleyman, İsa ve Muhammed) daha üst derecede sayılırlar. Yedinci devrin (dönüşümün) esas'ı Ali, tanrılaşmış ve İsa için verilen sıfatı çağrıştıran, Ma'na(anlam,düşünce) sıfatını taşımaktadır:

"Ali İbn Abu Talib doğurularak dünyaya gelmedi; O tek ve ölümsüzdür, bütün zamanlarda mevcuttu. Onun özü nurdur, ışıktır; yıldızlar parlattısını ondan alır. O, nurların nurudur. Bütün (sıfatlardan münezze) ve yardımcılarından yoksun olduğu halde o kayaları parçalar, denizleri geri çeker ve işleri, olayları yönlendirir. İmparatorlukları yıkan da odur. O gizlidir, kapalı değil, yani tanrısal özünün doğası gereği gizlidir ama bir örtü altında değildir. O düşüncedir, ma'na'dır. Ali, konutu (mesken) ve örtüsü (hicab) olan, İsm diye çağırıldığı Muhammed'i yarattı. Muhammed dönüşünde, onun nurunun nurundan Salman-ı Farisi'yi yarattı ve onu Ali'nin (ona açılan) kapısı(bab) yaptı. Ona propagandasını emanet etti. (Kitab al-Majmu, Fr.Çev. Dussaud, s.162 vd.)

Nusayrilik, Ortodoks İslamın kelime-i şahadet formülünü, "Ali İbn Abu Talib'ten başka tanrı

olmadığına şahadet ederim (Eshedü enne la ilahe illa Ali İbn Abu Talib)" biçimine sokmuştur. Dussaud, Ali al-A'la (yücenin yücesi, en yüce) ile eski Yunanlıların Adonis adını verdikleri eski Fenike tanrısının Elyum (en yüce) sıfatı arasında bir karışım olabileceğini varsaymaktadır. Ona göre Nusayrilik Ali (ma'na,gökyüzü), Muhammed (İsm, güneş), Salman (hicab,ay) Tanrısal Üçlüsü, Hristiyanlık Üçlüsünden daha eski Suriye-Fenike kültleri, özellikle Palmyra (Medain) tanrılarını anımsatır; gök tanrısı Ba'al Shamain, güneş tanrısı Malakbel, ay tanrısı Aglibol... Nusayrilik yola giriş törenlerinde tanrısal üçlü Ayn, Mim, Sin başharfleriyle temsil edilir... Kitab al-Macmu'ya göre Muhammed'in yarattığı "kıyaslanmaz eşsiz" Beşler, devirlerinde dünyayı yaratan beş gezegendir...Nusayrilere akıllı ruhları olmayan kadınların ölümsüzlüğüne inanmazlar. İçki kullanmanın caiz olduğuna inanırlar. Yola giriş törenlerinde şarap önemli rol oynar. Bu arada belirtmek gerekir ki, yola girmemiş Nusayrilere arasında Khodhr (Hıdır-İlyas, Hızır), yola girmişler arasında Ali'nin olduğu kadar benzersiz mükemmellikte bir tanrı adidir.

Ayrıca Nusayrilere de kendi aralarında dörde ayrılıyorlar: Yabancı etkilere açık ve kendi dışındakilerle en fazla ilişkisi olan (adlarını Ali'nin el-Haydar (arslan) sıfatından alan) Haydariler, Şamaliler, Kalaziler ve Gaybiler. Şamaliler, gökle aynılaştırdıkları tanrı Ali'nin, Muhammed'i temsil eden güneşin içinde oturduğunu (sarayının güneşte olduğunu) ileri sürerler. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu inanç (ide) eski Palmyra tanrısı Ba'al Shamain'i-Grekler bu tanrıyı Helios (Güneş) adıyla almışlardır-çağrıştırmaktadır.

Şamaliler, güneşle aynılaştırılmış ve ışık aracılığıyla Ali ile birleşmiş fakat görünüm alanına ayrı çıkan Muhammed'e tapınmaları daha fazla ayrıntılandır. Kalaziler ya da Kamerilere göre de ay, Ali'nin sürekli oturma yeridir; şiirlerle ve şarapla kutlarlar. Dolu alarak, kendi mecazi dilleriyle (söylemleri içinde) ayla çok yakın dostluğa ulaşırlar. Bazı yazarlar bu ay inancında da eski Suriye ay tanrısı Astarte'nin izleri olduğunu ileri sürerler. Kalazililerin kurucusu Şeyh Muhammed İbn Kalazi'dir. Dördüncü grup olan Gaybiler ise, tanrı Ali'nin görünüm alanına çıktığı, sonra da gözden kaybolduğuna inanırlar. Şimdiki zaman da gayib (görünmez) dönemidir. Böylece onlar Tanrıyı (Ali), görünmezliğinden dolayı, diğerlerinde olduğu gibi gökyüzü ile, havayla aynılaştırmaktadırlar.●

NOT: Nusayrilere ilişkin bazı kaynaklar:

- 1- Al-Nawbakhtu, al-Firak, s.78;
- 2- Al-Kummi, al-Makalat, s.100-101;
- 3- Al-Askari, al-Makalat, s.15
- 4- Al-Majmu, traduct. R. Dussaud, Histoire et Religion de Nosairis, Paris-1900
- 5- René Basset, "Nusayris" ERE Vol.3, s.417-419
- 6- Louis Massignon, "Nusayri'nin Bibliyografyası", s. 913-922; "Nusayris" EI Vol. 3, s.963-967; "Les Nusayris", L'Elaboration de l'Islam, s. 109-114.
- 7- Heinz Halm, Die Islamisch Gnosis, Munich-1982, s.284-285
- 8- W. Kadi, Alawi, EIR Vol. 1, s.804-806

**FP'nin Alevilere bakış açısı
RP'ninkinden farklı değil ki...
Onlara göre Aleviler sapıktır,
mülhiddir-zındıktır,
kafir rafizi-dirler
ve mum söndürürler;
binnar edilmeli, yani
yakılmalıdırlar! Sivas'ta
yakmadılar mı?
Yaktırdılar, yaktılar
ve yakanların
avukatlığını yaparak apaçık bu
korkunç eylemi üstlendiler. Asıl
ve gizli düşünceleri budur Siyasal
İslamcılarının.**

cusu Abul Khattab ve çevresi tarafından yazılmış Umm'ul-Kitab'ta Salman al Farisi'nin Salsal sıfatıyla Cebrail'in yeriyüzündeki Hicab'ı (örtüsü), Ali ile Muhammed arasında Bab (kapı) olarak gösterilmesi İsmaili Aleviliğinin olduğu kadar Nusayri Aleviliğinin de inanç temellerinin Hattabilere dayandığını açıklamaktadır. (Elbetteki tüm kümeleşme ve türevleriyle birlikte Hete-rodoks İslam olarak Alevilik, Halife Osman (644-656) döneminde Sabailikle başlamaktadır.) Burada sözünü ettiğimiz kitaplar Alevi inanç ve felsefesinin en eski iki yazılı kaynağıdır. Birincisinin, Nusayri Alevi dostlarımızın ellerinde bulunduğundan eminiz. Elyazmalarını şeyhler saklayıp göstermeseler de, kitabın 1970'de Beyrut'ta ikinci baskısının yapıldığını biliyoruz. Umm'ul-Kitab'ın ise 10.yüzyıl Pahlavi Farsçasıyla yazılmış kopyaları, iki büyük İsmaili ve Şii-Sufizm uzmanı tarafından tarihi ve içeriği açıklığa kavuşturulmuş, yorumlanmıştır. Kitabın yazarı Abu'l Khattab b. Muhammed, İmam Bakır'ın hizmetinde bulunan, İmam Cafer'in "Benim

al Hakk (Kürt) Aleviler için aynı makamdadır) aynıdır. Hepsisi de Ali donunda, İmam donunda yeniden dünyaya gelmiş ya da İmam'ı gözleriyle görüp onun Hücceti (tanığı) olmuş velilerdir. Zamanının yaşayan imamlarıdır ve tanrısal parçayı taşıdıklarına inanılır. Cem'lerde okunan gülbengler ve duaların sonunda, Hünkar Hacı Bektaş Veli'den dilekler, muratlar istenip yardım beklenmesi neyi gösteriyor? Alevilik inancında velilik makamı tanrısal makamdır; veli sözcük anlamıyla da tanrının dostu, arkadaşı demektir. Veliden istenen yardım, rahmet tanrıdan istenmiştir. Alevilikte tanrının insanlaşması, insan-tanrı birliğinin, ya da tanrının nesnelleşmesidir bu.

On birinci yüzyıldan itibaren Nusayrilik, Fatimi halifesi al-Hakim'i(996-1021) al-Akl-al kulli, yani yaratıcı evrensel akıl ve son makam olarak tanrısalılaştıran ve daha sonra Akl-ı Kulli'nin Hamza'da vücut bulduğuna inanan Druzi (ya da Drusi, gazetelerde yazıldığı gibi Dürzi değil) öğretisiyle karşılıklı etkileşim içerisine girmiş. Temelde kendisi de Hattabilige dayanan ve

MARKS VE ENGELS'İN ÖZVERİSİ, MİLİTANLIĞI

YAZILIŞI UZUN YILLAR ALAN KAPİTAL

BUNLARIN SONUCUDUR

M. KIZILTEPE

Marks ve Engels'in yaşamlarının militan yanını incelemeye ayırdığımız bu dizinin yayımlanan en son bölümünde, 1848-1850 yılları arasında Avrupa'da patlayan devrimci savaşların bastırılmasının ardından gelen gericilik döneminin başlamasıyla birlikte birçok devrimci gibi Londra'da soluğu alan Marks ve Engels'in çalışmalarını, karşılaştıkları çeşitli zorlukları incelemeye başladık.

Bilindiği gibi, bu gericilik dönemi oldukça uzun sürecek ve Avrupa'da yeni bir ayaklanmanın yaşanması için on yılın üstünde bir zaman geçmesi gerekecekti. (1863 yılının başında patlayan Varşova ayaklanmasını kastediyoruz.) Bu arada tabii Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde birçok çalkantılı dönemler yaşandı ancak Londra'ya sığınan geniş siyasal göçmen kadroların ülkelerine acilen dönemlerini kaçınılmaz kılacak sıcak bir devrimci savaş yaşanmadı. Bu gericilik dönemi aslında sadece Avrupa'da değil, tüm dünyada kapitalizmin hızla gelişiminin yaşandığı dönemdir. Adı üstünde, gericilik dönemi sayesindedir ki geniş işçi ve emekçi yığınları büyük çapta grev örgütlemekten uzaklaştırılmışlar, daha bir çelirine dönmüşlerdir.

Geçen yazımızda da bu dönemde ortaya çıkan çeşitli sağ ya "sol" sapmalara değinmiştik. Komünistler Birliği'nin bağrında yeşeren bu sapmalar aslında küçük burjuva devrimcilerinin sabırsızlıkları, dönemin gerektirdiği çalışma biçiminin özü olan sabırlı, uzun erimli ve derinliğine yürütülen hazırlığa yeterli inançlarının ne de bilgi birikimlerinin olmamasıydı. Bu görüş ayrılıkları Komünistler Birliği'nin çalışmalarını giderek daha da olumsuz yöne itmeye başladı. Bu olumsuz duruma dur demek amacıyla 15 Eylül 1850'de Merkez Komitesi bir toplantı düzenledi. Toplantı sonunda Marks ve Engels'in önderlik ettiği, Komünist Partisi Manifestosu'ndaki görüşlere sahip çıkanlarla keskin devrimci sloganlar ve darbesi mantığıyla Avrupa'da devrimci durumun yeniden yaratılabilmesinin tamamen öznel faktöre bağlı olduğuna inanılanlar arasındaki kopmanın tescil edilmesi idi. Marks'ın önerdiği ve Merkez Komitesi'nin çoğunluğunun onayladığı karar tasarısına göre, partinin bütünlüğünü koruyabilmek amacıyla Komünistler Birliği iki büyük guruptan oluşacak, bunlardan biri Londra'da, diğeri de Komünistler Birliği'nin çalışmalarını en yoğun olduğu Köln kentinde oluşturulacaktı. Marks ayrıca yeni Merkez Komitesi'nin çalışmalarının önemi giderek arttığı için Köln'de oluşturulmasını öneriyordu.

Bu toplantının hemen ardından Marks ve Engels'in eski silah arkadaşları olan Willich ve Schapper ayrılarak Komünistler Birliği'nden ayrı yeni bir birlik kurdular. Yeni kurulan birliğin üye-

lerinin Londra'daki İşçi Eğitim Derneği'nde çoğunlukta olmalarının belirlenmesinin ardından Marks, Engels ve onlarla birlikte yürüyen onbeş kadar militan dermekten ayrıldılar. Aradan kısa bir süre sonra da ciddi siyasal ve ekonomik bunalıma giren gazete kapatılma sorunuyla karşı karşıya kaldı. 1 Kasım'da son sayısını basan gazetede, Marks ve Engels'in dünya işçi sınıfının yazısına armağan ettiği yapıtlardan biri olan "Almanya'da Köylü Savaşları" yer alıyordu.

Komünistler Birliği'nde ortaya çıkan kopmanın ardından Marks, Engels ve onlarla birlikte saf tutan yoldaşları vakit kaybetmeden Köln'de başarılı bir biçimde yürütülen çalışmalara ağırlık verdiler. Londra'da bulunan ve Almanya'da polis tarafından tutuklama emriyle aranmayan Alman militanların bir kısmını devrimci ajitasyon ve propaganda çalışmalarına hız vermek amacıyla ülkelerine geri yolladılar. Öte yandan da Köln'de çalışmaları yürüten Merkez Komitesi üyeleriyle son derece düzenli bir haberleşme sistemi kurdular. Marks ve Engels'in amacı doğaldır ki Almanya'da sürdürülen parti çalışmalarını olabildiğince yakından ve gün be gün izleyebilmek, bu sayede de bu çalışmalarını doğru bir biçimde yönlendirebilmektir. Tabii bütün bu çalışmaların yakından izlemeye çalışan sadece Marks ve Engels değildi. Alman polisi de tüm olanaklarını seferber ederek Komünistler Birliği'nin militanlarının ne yaptıklarını, kimlerle yazıştıklarını araştırıyorlardı. Tüm bu sıkı kontrole rağmen Marks, Engels ve diğer militanların yazışmaları başarıyla sürdürülebilmeleri, profesyonel çalışma anlayışının Komünistler Birliği'nin militanlarında ne kadar gelişmiş olduğunu gösterir.

Militanların gösterdiği tüm itinaya rağmen hızla büyüyen örgütün kendini polisin izinden kurtarabilmesi giderek güçleşmeye başladı ve Haziran 1851'de Alman polisi geniş tutuklamalara girişti. Çeşitli Merkez Komitesi üyelerinin yanında partinin yüzlerce militanına ani baskın düzenleyen polis, Komünistler Birliği'nin kadrosuna ağır bir darbe vurdu. Bunun üzerine gerek tutuklu militanların serbest bırakılmasını sağlamak için girişimlerde bulunmak, gerekse Merkez Komitesi üyelerinin hukuksal alanda savunma işlemlerini ayarlamak ve tabii en önemlisi tüm baskılara rağmen örgütün çalışmalarını aksatmadan yürütmek görevlerini üstlenmek konusunda Marks ve Engels'e büyük sorumluluklar düşüyordu. Bu dizinin başından beri verdiğimiz örneklerle kanıtlamaya çalıştığımız gibi, büyük düşür olmalarının yanısıra aynı zamanda son derece yetenekli örgütçü ve eylem adamı olan Marks ve Engels bu yeni durum karşı-

sında hiç vakit kaybetmeden derhal göreve soyundular: Marks Londra'dan kuryeler aracılığıyla başta Köln olmak üzere Almanya'yla düzenli bağları yeniden örgütledi. Aynı zamanda da ağır hapis istemiyle mahkeme önüne çıkarılmayı bekleyen yoldaşlarının savunmasına önemli katkılarda bulundu. Şöyle ki Engels ile birlikte hem İngiliz, hem de Alman gazetelerinde yayınların yapılmasını sağlayarak, Alman polisinin Komünistler Birliği'nin militanlarına karşı kullanılmak üzere suç belgesi diye savcılığa sunduğu belgelerin aslında Alman gizli polisi tarafından düzenlenmiş olan sahte belgelerden oluştuğunu tüm kamuoyuna kanıtlayarak Alman savcılarının tezlerinin önemli bir kısmını çürüttüler. Hemen hatırlatalım ki tüm çalışmalar, Alman gizli polisinin burnunun dibinde ve onun önlemek için yoğun çabalarına rağmen gerçekleştirdiler! Görüldüğü gibi, güvenlik çalışma konusunda son derece ustalaşmış insanlardan söz ediyoruz. Bu alanda ustalaşma da kütüphanelerin sakin köşelerinde değil, devrimci savaşın bizzat içinde edinebiliyor ancak.

Manchester'e yerleştikten sonra Marks'dan biraz uzak düşmesine rağmen, Engels de Köln'deki yoldaşlarının yardımına bir başka alanda yetti: Babasının hem Manchester'deki hem de Almanya'daki tesislerinin tüm olanaklarını seferber ederek mahkemenin hukuksal masraflarının karşılanmasına çok önemli katkılarda bulundu.

Komünistler Birliği'nin Köln duruşması son derece önemli bir denek taşıdır, genelde dünya işçi sınıfının özel olarak da Alman işçi sınıfı hareketinin tarihinde Şöyle ki, bu duruşmayla burjuvazi ne pahasına olursa olsun şu mesajı vermek istemiştir, onu sınıf olarak feodalizme ve otokraziye karşı savaşta işçi sınıfının ve emekçi halkın yanına çekmek isteyenlere: "Birlikte yolculuğumuz buraya kadar, yolun bundan sonraki kısmında sadece otokraziye değil, beni de bulacaksınız karşınızda". Kısacası, burjuvazi ayaklarının üstünde doğruluk doğrulmaz gericeleşiyor ve kapitalizmin gelişmesinin kendinden başka kimseye yararı olsun istemiyordu.

Köln duruşmasının sonucunda aralarından Friedrich Lesser, Peter Röser ve Heinrich Bürgers gibi Engels'in 1849 devriminde birlikte çarpıştığı yoldaşları da bulunuyor ve üç ile altı yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılıyorlardı. 1852 yılının sonunda da Komünistler Birliği resmen dağılma kararı aldı. Dünya işçi sınıfının ilk komünist partisi olarak nitelendirilebileceğimiz Komünistler Birliği, beş yıllık varlığı süresince son derece önemli tarihsel olaylara tanık oldu. Bir yandan 1848-1849 devrimlerinden aktif bir rol oynamaya çalıştı, bir yan-

dan da Avrupa'da yeni ancak hızla gelişmekte olan işçi sınıfının hangi ülkeler temelinde örgütlenmesi gerektiği sorusuna Marks ve Engels'in belirleyici katkılarıyla yanıt vermeye çalıştı.

1853-1857 yılları, Avrupa'da devrimci çalkantıların göreceli olarak durgun olduğu yıllardır. Bu dönemde Marks Londra'da, Engels'de Manchester'da bulunan işçi derneklerindeki faaliyetlerini sürdürdüler. Ancak daha da önemlisi, gecelerini gündüzlerine katarak teorik çalışmalarını bir an önce ürünlerini vermesine uğraştılar.

İkisinin çalışma ve ilgi alanları bilinçli olarak farklıydı. Önceden de belirttiğimiz gibi, Engels'in işçi sınıfının askersel programına, genel olarak da askersel konulara, devrimci savaşların örgütlenmesine, askersel strateji ve taktiklere büyük bir ilgisi vardı. Gerek Marks ve ailesinin, gerekse yakın yoldaşlarının ona "General" ya da "Manchester'daki Genel Kurmay" lakabını yakıştırmaları boşuna değildi! Gerçekten de Engels'in adı burjuvazinin askeri çevrelerinde bile bilinir oldu. Öyle ki, bu çevrelerin en tanınmış yayıncılarından olan Manchester'de basılan "The Volunteer Journal" (Gönüllerin Dergisi) ya da Almanya'nın Darmstadt kentinde basılan "Allgemeine Militär-Zeitung (Genel Askersel Gazete)" gibi askeri çevrelerin en önde gelen yayıncıları Engels'in makalelerini yayınlamaya her zaman hazırıldılar. Hem Marks, hem de onlarla ilişkide olan yakın yoldaşları Engels'in bu konuda derinleşmesinden büyük memnunluk duyuyorlar ve onu proletaryanın partisinin askersel konulardaki uzmanı olarak görüyorlardı.

Engels'in askersel strateji ve taktikler konusunda uzmanlaşabilmesi için son derece geniş bir alanda incelemeler yapıp yazılmış eserleri okuması ve sindirmesi gerekiyordu. Gün boyunca babasının fabrikasından çalışmasına rağmen geriye kalan tüm zamanını bu araştırmalara veriyordu. Sözü'nü ettiğimiz dönemde Engels'in kaleme aldığı, ancak bir süre yayınlamadığı broşürlerden biri, "Kutsal Birliği'n 1852'de Devrimci Fransa'ya karşı savaşının koşulları ve sonuçları" adıyla anılan eserdir. Bu çalışmada Engels, modern savaş sanatının ve askersel örgütlenmenin burjuva sınıf karakterinde olduğunu ve tümüyle burjuvazinin kendi askersel çıkarlarının bir ifadesi olduğunu kanıtlar.

1848-1849 Avrupa devrimci savaşları sırasında doğrudan edinildiği kişisel deneyimlerin temelinde, proletaryanın askersel örgütlenmesinin, burjuva ordusunun örgütlenmesinin belli yanlarını almakla birlikte, temelde önemli farklılıklar göstermesi gerektiğini vurgular. Bu farklılıkların arasında en önde gelenlerin, proletaryanın devrimci savaş sırasında

askersel örgütlenmesinin yığın-sallak ve de hareketlilik boyutlarının burjuva ordularınkine oranla çok daha yüksek düzeyde olması gerektiğini vurgular.

Ayrıca yeri gelmişken belirtelim ki, Lenin, devrimci durumla ilgili bir meşhur tanımını yaparken dayandığı temel çalışma olarak bundan önceki bir yazıda değindiğimiz, Engels'in Marksizmin klasikleri arasında yer alan "Almanya'da Devrim ve Karşıdevrim" yapıtını almıştır. Yine Lenin, Bolşeviklerin Ekim Devrimi arifesinde Merkez Komitesine yolladığı o ünlü mektubunda sözünü ettiği, "bugün çok erken, yarın da çok geç olabilir, ayaklanmayla hiç oynanmaya gelmez" şeklindeki uyarısı da doğrudan Engels'in 1848-1849 devrimini izleyen süreç içinde çıkardığı teorik sonuçlardan esinlenmiştir. Kısacası, Engels'in dünya işçi sınıfının bilgi dağarcına bu konudaki katkısı gerçekten engindir.

Marks'a gelirse, doğaldır ki boş durmak şöyle dursun, Marks da olağanüstü bir tempoyla kendi uzmanlık alanı olan ekonomipolitik dalındaki araştırmalarını hızla ilerletiyordu. Dünya işçi sınıfı yazının "Komünist Partisi Manifestosu"ndan sonra herhalde en önemli yapıtı olarak nitelendirilebileceğimiz "Kapital" in hazırlanışı dönemidir bu dönem... Kapitalist üretim biçiminin nasıl işlediğini tüm çıplaklığıyla ve en yalın bir anlatımla gözler önüne serildiği bu yapıtı, ortaya çıkmadan önce, Engels'in sürekli ısrarlarına uyarak daha mütevazı boyutlarda ancak aynı temelde bir nevi prova yapar gibi, Marks bulgularını, "Siyasal Ekonominin Eleştirisine Katkı -1.Bölüm" adlı bir diğer klasik olan yapıtında toplayıp yayınladı. Bu yapıtı için Marks'ın kaleme aldığı Önsöz, tarihin materyalist temelde irdelenmesinin temel hatlarını oluşturması açısından ayrıca bir önem taşır.

1857 yılının ardından Avrupa'da özellikle Almanya'da işçi sınıfı hareketinde kıyrdanmalar başladı. Daha da önemlisi, işçi sınıfının siyasal örgütünü Almanya'da yeniden kurmak söz konusuydu. Ancak bu çalışmaların Almanya'da başını çeken Ferdinand Lassalle, hiç Komünist Manifesto'yı kendine klavuz edinen birinin çizgisinde değildi. Bunu gören Marks ve Engels, işçi sınıfı hareketinin bir kez daha kayalara vurmasının önüne bir an önce geçmek istiyorlardı. Bunun için Wilhelm Liebknecht gibi kendileriyle aynı görüşleri paylaşan militanlar aracılığıyla hem örgütsel, hem de ideoloji alanda savaşım vermek üzere kolları sıvadılar. Yazı dizimizin gelecek bölümünde de bu gelişmeleri ve ardından da Marks ve Engels'in Birinci Enternasyonal'in örgütlenişinde oynadıkları rolün üzerinde duracağız. ●

- X -

1931-1940 DÖNEMİ PARTİ ÇALIŞMALARI

TÜRKİYE'DE İŞÇİ
HAREKETİ VE İŞ KANUNU

NAZIM ÇELİK

TKP İstanbul İl Komitesinin yayın organı *Kızıl İstanbul*'un Mayıs 1935 sayısında, o dönem burjuvazisinin çıkarttığı İş Kanunu'nun eleştirisi yer alıyor. Çeşitli iş kollarında yapılan eylemlerden haberler ve o sıralarda yine yoğunlaşan öğrenci ve öğretmenlerin eylemleri yayınlanıyor.

Her dönemde olduğu gibi, Türkiye burjuvazisi, o yıllarda da getirdiği gerici yasalarla özellikle işçi, emekçi kesimi hedef alıyor. Onların siyasal ve sosyal haklarına saldırı içeriği taşıyor. Bu gerici karakterli yasalarla sömürüyü, baskıyı katmerleştirmeye çalışıyor.

Kızıl İstanbul'un Mayıs 1935 sayısından öğrenebildiğimiz işçi ve emekçilerin, bu durum karşısında gerçekleştirdikleri karşı eylemlere bir göz atalım. Türkiye burjuvazisi o dönemdeki sermaye birikimini bir taraftan işçiyi, köylüyü ve fakir esnafları soyarak, diğer taraftan da Ermeni katliamı, Kürt isyanlarında zapt edilen topraklar, mülkler ve diğer yağmalarla sağlamıştır. Böylece burjuvazi daha güçlenmiştir. Bu birikimin sonucunda, memlekette serbest işçi kuvveti genişledi. Burjuvazi iç pazarda egemenliğini güçlendirdi. Kapitalizmin bu gelişmiş sefaleti, işsizliği, soygunu ve ezgiyi daha da şiddetlendirdi. Buna karşılık, işçi sınıfı ve geniş fakir halk kitlelerinin devrimci hareketleri yükseldi, burjuva rejimine karşı büyük nefret oluştu. Bunu gören burjuvazi, hükümeti eliyle, bu hareketleri bastırmak için iş kanunu projesini gündeme getirtti. Kemalist burjuvazi, emekçileri Komünist Partisi'nden uzaklaştırmak ve işçiyi altırmak için bu iş kanununu hayata geçirmek istiyordu. Çünkü bu kanun işçinin değil, burjuvazinin yarınadır. En canalcı yönü, mücadelenin önüne geçmek için grevi yasaklamasıdır. Yani işçi, hakkını almak için hiç birşey yapamaz. Bu yasa, işçiyi patronla uzlaştırmak istiyor ve bu işte hükümet hakem rolü üstleniyor. Böylece amele patronun elinde paçavra olarak kalır ve işçiyi ezme iş kanununa uydurulmuş olur. İşçiyi kendi hakkını korumaktan mahrum eder.

İş Kanunu İşçiye Karşıdır

Yasanın öngördüğü sosyal sigorta çok güdük. Masrafın dörtte üçü de işçinin gündeliğinden kesilecek. Gençlerin emeğini koruyacak hiçbirşey yok. Aynı şekilde kadın işçiler içinde öyle. Gündelikler yine patronların elinde. İş saati, iktisat vekaletine bırakılıyor. Para cezaları yine kalıyor. Gece işçileri hesaba katılmıyor. İşsizlere her hangi bir yardım yok. İşçiye örgütlenme hakkı yok. Bu kanunun tabikatını kontrol işi de, sonunda polisin ve adliyenin eline veriliyor.

İşte Halk Partisi'nin işçiye vereceği iş kanunu budur. Bu işçiyi koruyan değil, onun ayağına vurulan bir baltadır. İş kanunu havası esince işçinin haklarına karşı propaganda da başladı. Profesör yapmacığı Ağaoğlu Ahmet utanmadan yalan yazıyor: Karl Marks ve Lunaçarski yoldaş burjuvaziyi severlermiş! Böylesi bir sahtekarlık görülmez şey değil. Bütün dünya burjuvazisinin nefret ettiği, Hitlerin, eserlerini yaktığı, burjuvaziyi yıkarak erki ele geçirmek için proleteriyaya devrim yolunu gösteren burjuva düşmanı Marks ve Sovyet proleteriyasının kızıl komseri Lunaçarski yoldaş burjuvaziyi severlermiş!

Ağaoğlu Ahmet'e göre: "Yerli

sanayii korumak için, işçinin hakkını vermemek lazım-mış!" Efendilerinin bu ücretli uşakları için her sahtekarlık ve şarlatanlık mübah!

Kızıl İstanbul, başta komünistler olmak üzere işçi ve emekçilere şu çağrını yapıyor: "Yoldaşlar, hükümetin iş kanunu elinizi, kolunuzu bağlıyor! Hakkınızı koruyacak bir iş kanunu ancak kendi elinizle alabilirsiniz! Grev, miting ve gösteriler yaparak böyle bir kanun isteyin!"

Bir maden işçisi, *Kurun* gazetesine yazdığı mektupta şöyle diyor: "Hergün 10-12 saat yaz, kış cehennemde çalışıyoruz. Cemiyete aidat veriyoruz, fakat cemiyet bizimle ilgilenmiyor." Bu işçi yoldaşımız çok haklı olarak şikayet ediyor. Çünkü, cemiyetin görevi, herşeyden önce işçinin çıkarlarını korumaktır, gerçek işçi cemiyeti öyle olmalıdır. Fakat Zonguldak cemiyeti bu işe önem bile vermiyormuş ve veremez de; çünkü bu örgüt, patronlarının çıkarını düşünen bir cemiyettir. Bunların başında patronların ve Halk Partisi'nin adamları durdukça da bu cemiyetin yapacağı iş budur.

İşçi sınıfı hakları için çalışan, mücadele eden bir örgüt varsa, o da Komünist Partisi'nin rehberliği altında çalışan ve işçinin kendisinin yönettiği cemiyetlerdir. Bu nedenle, hem maden işçileri, hem de bütün işçiler, eğer kendi isteklerine kavuşmak istiyorlarsa, kuracakları örgütlenmelerin başına namuslu ve devrimci işçi kardeşlerini seçmelidirler.

Hali hazırdaki örgütlerin yönetimlerini kendi ellerimize alarak ve bu örgütlerin yönetimindeki patronları, Halk Partisi'nin adamlarını aşağı etmek ve onların yerine, kendi içimizdeki en iyi unsurları bu göreve seçmek suretiyle ancak sermayedarlara karşı mücadelemizi genişletebiliriz. Ancak böylece burjuvaziden istekler alınabilir.

Enver

Kuru Çeşme'de Kömürcüler Grevi:

Kuru çeşme kömür depolarında 400'ün üzerinde işçi çalışmaktadır. Bu işçiler 1933'e kadar 2 lira gündelik almaktaymışlar. O yıl 150 kuruşa indirmişler ve bu

yövmiye üzerinden çalışmışlar. Fakat Mart'tan sonra iş değişmiş. İşçi götürüye (ton başına 25 kuruşa) çevirmişler. İşçi 12 saat çalıştığı halde, ancak 75 kuruş alabiliyor.

Bıçak kemiğe dayanmış. 14-15 bilinçli işçi grev başlatırlar. Fakat, sırmalı köpekler hemen yetişiyor ve bilinçli işçileri tutuklayıp, müdüriyete götürüyorlar. Orada da hırpalıyorlar. Bu insanların suçu ne? Grev yapmak! Türkiye'de işçi hakkını arayamaz! Görün işte. Halk Partisi hükümeti işçiyi böyle koruyor. Bu baskı sonucunda grev yenik düşüyor.

Yoldaşlar, yılmayın! Bugün yenildiniz, yarın siz kazanırsınız!

Yalnız, siz büyük hata yaptınız. Arkadaşlarınızı polise teslim etmeyecektiniz! Polis sizi değil siz polisi dövecektiniz! Dört yüz kişisiniz heriflerin anasını ağlatırdınız.

Bu yıl çok vergi toplanmış! Burjuva gazeteleri sürekli propaganda yaptılar, vekiller açıklamalarda bulundular. Bir de biz bakalım:

Bir hükümetin bütçesi şu durumlarda artar:

1-Halk zenginleşir ve kolayca vergi verirse,

2-Hükümet yeni vergiler getirirse,

3-Vergiye karşılık halkın sırtındaki yorganı da alırsa.

Türkiye'de bu şıkların hangisi oluyor? Halk zenginleşti mi? Hayır! Hele köylünün vaziyeti çok kötü. Vergi verenlerin çoğu ise köylüdür. Bunun için, burada olan ikinci ve üçüncü şıklardır. Hem yeni vergiler kondu, hem de halkın sırtındaki yorganı bile alıyorlar. Bandırma'nın Karacabey köyüne, tahsildar ve jandarma birlikte gitmişler. Köylüden vergi karşılığı yatak ve yorganını haczetmek istemişler. Bunun üzerine köylü tabancasını tavan arasından çıkarmış. Tahsildar ve jandarma eşyaları alıp çıkarılarken ikisini de devirmiş, bir kurşunda kendi beynine sıkmış. İşte vergiler böyle arttırılıyor.

Deniz İşçisinin Çilesi:

Vapurculuk şirketinin vapurlarından birinde çalışan bir amele *Haber* gazetesinde yanıp yakınıyor. Kaç aydanberi aylıkları verilmemiş. Ayrıca, yılda bir de bir aylıklarını kesiyorlarmış.

Bu da ne demek? Ne diye bir aylığını kesiyorlar işçinin? İşçinin

yardım kasası varsa, o kasa için ayda küçük bir aidat kesilir. Pek aç k ki bu adice bir soygun.

Yalnız bu kadarla da kalınmıyor. Meğer yalnızca seferdeki günlerin ücreti veriliyormuş. Vapur rıhtıma gelince işçilere, "boğaz tokluğuna vapurda kalırsanız kalın, istemezseniz gidin!" diyorlarmış. Ve bir hafta sonra, gemi sefere çıkarken yeniden işçi arıyorlarmış. Bu da işler acısı bir durum. Katmerli bir soygun.

Diyoruz ve diyeceğiz: İşçi, Halk Partisi hükümetinden medet umarsa bu hal sürüp gider. O, yalnız gazete sayfalarında, sözde bütün halkın hükümetidir. İşçi kendi kollarıyla alabilir! Güçlü bir birlik oluşturmak "Deniz işçileri cemiyetini" halk partisinin elinden almak ve grev kırıcılarla mücadele etmek gerekir.

Öğretmenlerin İstekleri:

Muallimler Birliği'nin yıllık kongresinde öğretmenler yaşam koşullarından şikayetçi oldular. Önceden verilmekte olan makam maaşları ve harcırahların tekrar verilmeye başlanmasını istediler. Bunu almak için Ankara'ya başvurdular.

Sorunun özü nedir? Öğretmenlerin sıkıntı içinde olmalarıdır. Özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde aldıkları 35-40 lira ile yaşamaz. Onlar maaşlarının artmasını istiyorlar. Bu isteklerinin gerçekleştirilmeyeceğini bildikleri için bunu söylemediler. Makam maaşlarıyla harcırahlardan kimler yararlanacak? Başöğretmenler, yer değiştirilenler vesaire... Yani oldukça küçük bir azınlık. Halbuki geride kocaman muallim ordusu (küçük muallimler) var. Bu çoğunluk sefalet içinde yaşıyor.

Hükümet ne yapacak dersiniz? maarif vekaletinin bütçesi pek cılız. Bu bütçe ile öğretilen maaşlarına zam yapılamaz. Oysa ki milli savunma vekaletinin bütçesi sürekli artıyor. Zabıtların maaşları da durmadan artıyor. Muallim yoldaşlar, bu gidişle zam beklemeyin!

Küçük muallimler her taraftan korunmalıdır. Fakat bunu hükümetten beklemeyin, yapmaz. O büyük muallimlerin hükümetidir. Aylıklarınıza zaman yaptırabilir misiniz? Ancak mücadele yoluyla yaptırabilirsiniz!

Bu nedenle, bütün küçük öğretmenler elbirliği yapmalı.

Büyük öğretmenlerle işiniz yok. Onlar daima efendilerinin gözüne girmek isterler. Küçük muallimler "muallimler birliğini" ellerine almalıydılar, yahut yeni bir birlik kurmalıydılar.

Aylıklarınızın artmasını isteyin, yapmazlarsa genel bir grevle karşı koyun ve derse girmeyin. Bu grevi yalnız İstanbul'daki muallimler bile yapsa maaşlarınızı hemen artar. Fakat, mücadelecilik olmak lazım.

Öğrenci Mücadelelerinden

Üniversiteli atılan gençler bir gazete çıkarıyorlarmış. Hazırladıkları gazeteyi bastırmak için matbaaya gidiyorlar. Fakat, daha önceden, oraya gitmiş olan polis köpekleri gazeteyi çıkarmayacaklarını diye zorbalık yapıyorlar. Bunun nedeni, gazetede, "kendini diktatör mü ilan ettin?" diye bir yazı var. Aslında Vedat Nedim (matbuat umum müdürümüş) için yazılan bu ayıyı polisler, Mustafa Kemal için yazılmış diye yorumlamışlar. Sanki öyle dense iftira olurmuş!

Gençler bunun üzerine, polis müdürüne gitmişler. O da, "ben yasak ettim, gazeteyi çıkartmam" demiş. Gençler buna yasal hakları olmadığını, anca mahkemin gazeteyi yasaklayabileceğini, kendilerinin de hakları olduğunu anlatmaya çalışmışlar, ama boşuna! Hepiniz toplanıp, hükümet önüne gidin. Tutuklanmış olan arkadaşlarınızı ve gazetenizi isteyin.

Tütün İşçilerinin Grevi

Adapazarı Ticaret Bankası'nın dört tütün deposu var. Bu depolarda yüzlerde işçi çalışıyor.

İşlenen tütün, köylüden çok ucuza alınıp, senelerce depolarda tutulmuş çürük tütünlerdir. Yarısı işe yaramıyor. Bu tütün geç işlenir ve iş de az çıkar. Kârını yüzde ikiyüze çıkarmak isteyen banka, polis kuvvetinden, işçinin birliksizliğinden ve işsizlikten yararlanarak uydurma bahanelerle gündelikleri indirmeye karar veriyor. Ve depoları kapatarak, işçiye düşük gündelikte çalışmak isteyen gelsin, istemeyen gelmesin diyorlar. Yalnız usta işçiler işi bırakıyorlar, diğerleri çalışıyorlar.

Bizim fikrimiz şu: Patron gündelikleri düşürmek istiyor. Buna grevle karşı koymak lazım. Başarılı olmak için de bütün amelelerinin, hiç değilse yüzde yetmiş beşinin grevi istemesi, greve hazır olması lazım. Oysa siz, yalnızca usta işçiler işi bıraktınız. Çoğunluk çıkarlarda idi. Onları da greve çekebilirdiniz. İşçinin greve dayanabilmesi için de para lazım. Grev beklentisi onbeş gün önceden belliydi. O günden itibaren para toplamaya başlamalıydınız. Ayrıca, grev anında fabrika ve depo harp cephesi demektir. Depolardan ayrılmamak, grev kırıcıları içeri sokmamak ve polis kuvvetleriyle mücadele etmek lazım. Özellikle bu işsizlik zamanında bu noktanın büyük önemi vardı. Halbuki siz derhal evlerinize ve kahvelere dağıldınız. İşte asıl grev böyle olmalıydı. Sizin yaptığınız kuru gürültü idi. Burjuva gazetelerine başvurmadan birşey çıkmaz.

Yoldaşlar, *Kızıl İstanbul* sizin gazetenizdir. Ona vereceğin 100 paraya acıma. O ancak senin yardımınla çıkacaktır. Onu oku ve güvenli arkadaşlarına okut. Ona yazı yaz. Amele içeriside geçen olayları, durumları ona bildir. ●

Toplum içinde kadına verilen rol hâlâ birçok ülkede çok fazla değişmemiştir

Kadının gerçek rolü ancak ve ancak sınıfsız toplum-sosyalizmde görülecektir

NESRİN ŞAHİN

Globalleşmeyle beraber sınırların her geçen gün daha gericileştiği gün gibi ortadadır. Teknolojinin her gün yenilediği günümüzde, bu gelişmiş teknolojinin, toplumun genelinin yararına kullanılmamasından dolayı durumunun daha iyiye gitmesi gerekirken daha kötüleştiği de açıktır.

Dünyada yaşanan kriz az ya da çok bir çok ülkeyi etkilemiştir. Bu krizden en çok zarar görenler tabii ki emekçiler olmuştur. Burjuva politikacılarının laf kalabalığından iler gitmeyen söylemleri ise çözümler yerine çözümsüzlüğü örtbas etmek istemeleri anlamına gelir.

Gelişmiş ülkeler de içinde olmak üzere işsizlik, dünya ekonomik politikasının önemli bir maddesini oluşturmaktadır. Dün çok sayıda işçinin yaptığı işi bugün bilgisayarlar çok daha kısa sürede yapmaktadır. Gelişmiş teknoloji iş saatlerinin kısalmasına katkı yapacağı yerde işçilerin işinden olmasına neden olmaktadır. Kârlardan başka birşey düşünmeyen egemen güçler ise yarattıkları bu sorunlar karşısında, ekonomileri daha sağlam olan emperyalist ülkelerde sosyal devlet kavramını öne çıkartmaktadır. Ama bu ülkelerde bile bu sorunlar, kısa vadeli çözümler üretilerek, yani gerçekte çözülmeyerek bir sonraki nesle aktarılmaktadır.

Sömürü ve aşırı kâr hırsı kapitalizmin vazgeçilmez bir gerçeğidir. Emekçiler emek gücü değerinin çok altındaki ücretlerle insanca olmayan bir yaşam sürmektedirler. Günümüz emekçisinin olanakları tabii ki 20 yıl öncesi emekçilerden daha iyidir ama göreceli olarak aslında durum daha kötüdür. Çünkü var olan teknoloji eğer genelin yararına kullanılacak olsa daha iyi koşullarda ve ücretlerle çalışabilmek günümüz için gayet doğaldır.

Fakat kapitalizm böyle yaparak kendi mezarını da kazmaktadır. Burjuvazinin kârının kaynağı olan emek sömürsü üretim süreci dışına çıkartıldıkça, bir yanda kar da giderek ortadan kalkar, öte yanda ise üretileni alacak tüketici bulunamaz.

Kapitalizm henüz bu noktaya gelmemiştir. Emek sömürsünün bilançoları ekonomi sayfalarını süslemeye devam ediyor. Bu yazının asıl konusunu oluşturan **kadın emekçilerin sömürü oranının** neden erkek emekçilerden daha fazla olduğu ise, bu gelişmelerin önemli bir bölümünü oluşturuyor.

21.yy'a iki kala kadının ekonomideki üretkenlik düzeyinin de oldukça yükseldiği bir dönemdir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde başta olmak üzere dünyanın her tarafında kadın emekçi sayısı artmaktadır. Gerek ailedeki ekonomik so-

runlardan dolayı, gerekse eğitim düzeyinin yükselmesi kadınların daha çok iş hayatına atılmasına neden olmaktadır. Artık birçok aile yalnızca eşlerden birisinin çalışmasıyla geçinememektedir.

Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan, ekonomik üretken gücün ise neredeyse %40'ını oluşturan kadınların sömürsü ise erkek emekçilere oranla çifte bir boyunduruktur. Zaten erkek emekçi emeğinin karşılığını alamazken, kadın emekçi çoğu zaman bu ücretlerin de altından çalışmak zorunda kalmaktadır. Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerinden biri olan İngiltere'de yayınlanan istatistikler, bu gerçeği su yüzüne çıkartan asil belgeler olmuştur. Bunların yanı sıra, gerçek durum bundan da vahim olduğu söylenebilir.

Neden kadın daha çok sömürülmektedir? Bu sorunun gerek ekonomik gerek sosyal birçok yanıtı vardır.

Kısaca sosyal nedenlerine de-

mak zorunda kalmaktadır. Kadın ve erkekler arasındaki çalışma zamanlarının uzunluk ve kısalıklarıyla ilgili durum, "gelişmişlik" önde olan emperyalist ülkelerde bile şiddetle kadınların aleyhindedir.

Ve bu seçilen yarım gün ya da az saatli işler aynı zamanda patronların işçilerle masaya oturup toplu sözleşme yaptıkları işler değildir. Kadınlar ağır sanayiden daha çok servis işlerinde çalışmaktadırlar (garsonluk, vb.). Bu işler aynı zamanda, grev gibi toplu mücadelelerin daha az olduğu iş alanlarına girmektedir çünkü işçiler arasında iletişim ve birliktelik daha azdır. OECD ülkeleri arasında yapılan araştırmalarda 1990-1993 arasında grev yapılan alanların büyük ağırlıkla erkek işçilerin çalışma alanları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümle ilgili olarak şunu ekleyebiliriz. Ne olursa olsun, kadınların çalışma alanındaki yerleri genişlemiştir.

TABLO I

Sendikalarda Kadının Konumu

SENDİKA	Kadın üye oranı (%)	Tam-gün kadın görevli (sayı)	Kadın Yürütme Komitesi üyesi (sayı)	TUC kadın delegesi (sayı)
NUPE	65	2(79)*	6(17)	4(21)
NALGO	43	17(82)	5(28)	5(32)
NUGMW	33	10(93)	0(10)	4(22)
TGWU	16	3(77)	0(6)	2(12)
NUTGW	88	6(35)	5(13)	5(13)

*Parantez içindeki sayılar, her kategoride kadınlara erkek arasındaki oransal dengeye ulaşabilmek için gerekli sayıdır.

ğindikten sonra sorunun asıl ekon-omik temellerine bakacağız.

Toplum içinde kadına verilen rol hâlâ birçok ülkede çok fazla değişmemiştir. Kadın çocuk doğurmak, ev işleri yapmak, ailenin sorunlarıyla ilgilenmek ve bunun yanı sıra da çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu da kadın enerjisinin ev ve iş arasında bölünmesine ve yeterince verimli olamamasına neden olmaktadır. Kadının toplumdaki bu ikili rolü, onun, işinde erkeğe oranla daha başarısız olmasına ya da istediği bir işi yapamamasına neden oluyor. Eğitim kurumları hala kız öğrenciyi, erkek öğrenciden farklı bir bilinçle yetiştirmeye devam etmektedir. Bu da gelecekte iş hayatına atılacak bir çocuğun tarafı olarak kenara itilmesidir. Kadın, sistemden kaynaklanan bu sorunlardan dolayı iş ararken tam gün çalışma yerine yarım gün ya da daha kısa sürelerde çalışmak zorunda kalıyor.

Bu durum kadın emeğinin daha rahat sömürülmesine zemin hazırlamaktadır. Çünkü kadın emekçi, patronun ona dayattığı ücreti al-

Ancak, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, kadınların sendikalara üyelik oranları erkek emekçilere oranla, ülkeden ülkeye farklılık gösterse de oldukça düşüktür. Bununla ilgili olarak İngiltere'nin beş sendikası içerisinde yapılan saptamalar **Tablo I**'de gösterilmiştir.

Serbest piyasanın hüküm sürdüğü ekonomide hiçbir şekilde eşit işe eşit ücret verilmemektedir.

Birçok ülkede asgari ücret ya uygulanmamaktadır ya da komik denilecek bir düzeyde uygulanmaktadır. Bu durum kadın sömürsüne de yansımakta ve onu daha da ağırlaştırmaktadır.

Bırakın iki farklı şirketi ya da işletmeyi, aynı işletme içerisinde bile kadın ve erkeğe aynı işi yapmalarına rağmen farklı ücretler verilmektedir. Aynı düzey diplomaya ya da iş deneyimine ve becerisine sahip de olsalar, işler öncelikle erkeklere verilmektedir. Kadın için uygun görülen işler ise ücretlerin daha düşük olduğu, genelde yükselme olanağının olmadığı alanları kapsamaktadır. Bu

TABLO II

Mesleklerin cinsiyete göre dağılımı

MESLEK	ERKEK	KADIN
Menejer ve yönetim kadrosu	517.1	356.0
Profesyonel meslekler	494.6	408.8
Sekreterlik işleri	271.5	228.8
El zanaatı	308.8	181.4
Satış uzmanlığı	309.3	203.6
Bitki ve makine bakımı	289.5	196.0
Diğer meslekler	243.1	169.9

Kaynak: İş Gazetesi, 1994

durum emperyalist ülkeler için de aynen geçerlidir. İngiltere'de mesleklerin cinsiyete göre nasıl dağıldığı **Tablo II**'de ele alınmıştır.

Kadın sömürsünün daha yoğun olmasının asıl nedenlerinin birisi de kapitalizmin yedek işgücü yaratma gerçeğidir. Sistem işçi ücretlerini geriye çekmek için, gerek erkek gerek kadın, elinin al-

tında yedek işçi bulundurmaktadır. Bu durum kadını erkeğe oranla daha çok etkilemektedir. Çünkü eğer aile fertlerinden birisi çalışmak zorundaysa bu genelde erkek oluyor. Çünkü erkeğin, çalıştığı zaman kazanç getirme oranı kadınınkinden daha yüksektir.

Yukarıda saydığımız sorunlara daha birçok şey eklenebilir. Şu bir gerçek ki, emekçi sınıfı topyekun sömürülmekte, kadınlar ise bundan payına daha çok düşerek çıkmaktadır. Peki bu kadının kaderi midir? Birşeyler yapılamaz mı? Tabii ki kader değildir. Yapılması gereken birçok şey vardır. Var olan sistem içerisindeki demokratik mücadele bunun önemli bir kesimini oluşturabilir. Ama kadının asıl kurtuluşu ancak ve ancak **sınıfsız toplum sosyalizmedir.**

Peki ne yapabiliriz? Gerek eğitim, gerekse pratiğe geçirme yoluyla kadının toplumdaki ikili rolünün yıkılması, onun önündeki engellerin kaldırılması için erkek emekçilere görev düşmektedir.

Örgütlü erkek sayısının yanında, kadınların sayısı daha düşüktür. Bu bize gösteriyor ki parti teorimizi yeterince pratiğe taşıyamıyoruz. Şu bir gerçek ki, yüzyıllardır süre gelmiş olan kadının ikinci sınıf vatandaş olmasının önüne ancak ve ancak onlara bazı konularda ayrıcalık tanıyarak geçebiliriz. Sendikal örgütlenme içerisinde onlara yönelik çalışmaların artırılması bunun bir parçası olabilir. Çünkü kadının sorunu aynı zamanda erkeğin de sorunudur. Bazı gelişmiş ülkelerde var olan hamilelik yardım parası ve sağlık hizmetlerinin ücretsiz olmasının yaygınlaşması için çaba sarfetmek gerekmektedir. Bebekli annelerin çalışma hayatına dönebilmeleri için ücretsiz kreşlerin hazırlanması sağlanmalı ve belirli aralıklarla annenin çocuğunu emzirmesi için süre tanınmalıdır. Bu tanınan süre o kadının ücretinden kesilmemelidir. Bunun gibi ve buna benzer şeyler, kadının iş alanında daha sağlıklı ve başarılı olmasını sağlayabilir. Ama kesin çözüm getiremez.

Kesin çözüm, emeğin sömürsü ortadan kalktığı zaman sağlanabilir. ●

Örgütlü erkek sayısının yanında, kadınların sayısı daha düşüktür. Bu bize gösteriyor ki parti teorimizi yeterince pratiğe taşıyamıyoruz.